

KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRMENİN ETKİLİLİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ PROJESİ

TÜRKİYE'DE KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRME YOLUYLA EĞİTİMİN DURUMU

YAYINA HAZIRLAYANLAR
AYŞE NAL
İŞİK TÜZÜN

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR

Bu doküman Sabancı Vakfı Hibe Programı'nın mali katkısı ile hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve Tohum Otizm Vakfı (TOHUM) sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüşü veya tutumunu yansıtmaz.

YAPIM MYRA
KOORDİNASYON **RAUF KÖSEMEN, ENGİN DOĞAN,**
YAYIN KİMLİĞİ VE KAPAK TASARIMI **TÜLAY DEMİRCAN**
SAYFA UYGULAMA **GÜLDEREN R. ERBAŞ**
BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK KOORDİNASYONU **NERGİS KORKMAZ,**
BASKI **MEGA BASIM**

Şubat 2011

ISBN 978-605-4348-13-8

KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRMENİN ETKİLİLİĞİNİ ARTIRMAK İÇİN
POLİTİKA VE UYGULAMA ÖNERİLERİ PROJESİ

TÜRKİYE'DE KAYNAŖTIRMA/BÜTÜNLEŖTİRME YOLUYLA EĞİTİMİN DURUMU

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ TOHUM TÜRKİYE OTİZM ERKEN TANI VE EĞİTİM VAKFI

Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm ve diğer yaygın gelişim bozukluğu olan çocukların erken tanılarının konulması, özel eğitimle topluma kazandırılmalarına öncülük edilmesi ve bu hizmetlerin yurt çapında yaygınlaştırılması amacıyla 2003 yılında kurulan, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur.

Kurulduğu günden bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'yla işbirliği içinde 2000 devlet öğretmenine hizmet-içi eğitim vermiş, Sağlık Bakanlığı'yla işbirliği içinde yürütülen "Otizm Tarama" projesi kapsamında 1250 saatlik personeline otizm konusunda eğitim vermiş; ayrıca 46.000 çocuğu otizm riski açısından taramadan geçirmiştir. Tohum Otizm Vakfı, kamuoyunda otizmin farkındalığını artırmak için kampanyalar yürüterek; erken tanı ve yoğun özel eğitim alanında bilinçlendirme çalışmaları da sürdürmektedir. Çeşitli kurumlarla işbirliği içerisinde, her yaştaki otizmlili birey için savunucu çalışmaları yürütmekte; sağlık ve eğitim alanlarında araştırmaları gerçekleştirmektedir. Ayrıca otizmle ilgili yabancı kaynakların ülkemize kazandırılması yönünde faaliyetler gerçekleştirmektedir.

Özel Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu'nda çok sayıda otizmlili çocuğa ve bu çocukların ailelerine, güçlü bilimsel dayanaklara sahip yöntemlerle eğitim ve destek hizmet sunmaktadır. Tohum Otizm Vakfı, okulda yürütülen eğitim ve destek hizmet çalışmalarının Türkiye çapında yaygınlaştırılması yönünde yoğun çaba sarf etmektedir.

Tohum Otizm Vakfı; bilimsellik, önderlik ve öncülük, paylaşımcılık, kurumlar arası iletişim ve işbirliği, kaynaklarda etkinlik ile insana ve çocuğa değer vermek ve en iyi hizmet haklarını gözetmek ilkeleri ışığında ilerlemektedir.

PROJE ORTAĞI EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ

Bu rapor, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'de eğitim politikası üzerine düşünen, soru soran, sorunları tanımlayan ve çözüm seçenekleri geliştiren ERG'nin amacı, kız ve erkek bütün çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimini güvence altına alacak ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikaları oluşturmak ve eğitim alanında katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	9
ÖZEL TİME KAYNAK TIRMA	10
KAYNAK TIRMA/BÜTÜNLE TİME	11
Kaynak tırma/Bütünle time Nedir?	11
Kaynak tırma Destek Eğitim Hizmetleri	12
Kaynak tırma'yı Başarıya Ulaştıran Etmenler	13
Kaynak tırmanın Olumlu Etkileri	16
ULUSLARARASI MEVZUATTA ENGELLİ KİŞİLERİN HAKKINA ERİŞİM	17
ULUSAL MEVZUATTA ENGELLİ KİŞİLERİN HAKKINA ERİŞİM	20
TÜRK YEDEK KAYNAK TIRMA UYGULAMALARI	25
Kaynak tırma Uygulamaları Üzerine Yapılan Araştırmalar ve Sonuçları	27
SONUÇ VE ÖNERİLER	31
KAYNAKÇA	33

KISALTMALAR

ASHK	Avrupa Sosyal Haklar Komitesi
BEP	Bireyselle tirilmi E itim Programı/Planı
ÇHK	Birle mi Milletler Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Birle mi Milletler Çocuk Haklarına dair Sözle me
EHİS	Birle mi Milletler Engellilerin Haklarına ili kin Sözle me
ESKHK	Birle mi Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
ESKHUS	Birle mi Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözle mesi
MEB	Milli E itim Bakanlığı
METK	Milli E itim Temel Kanunu
RAM	Rehberlik ve Ara tırma Merkezi

ÖNSÖZ

Özel gereksinimli çocukların bireysel gelişimlerini ve toplumla bütünleşmelerini en üst düzeyde sağlamak üzere benimsenen ilke, bu çocukların akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamlarında eğitim alması anlamına gelen kaynaştırma eğitimidir. Türkiye’de konuya ilişkin gelişimi bir yasal altyapı olmasına karşın, kaynaştırma yoluyla eğitimin başarılı bir biçimde uygulanması için uygulama düzeyinde de çeşitli adımlar atmayı gerektiriyor. Bu doğrultuda, Türkiye’deki özel gereksinimli çocuklara kaliteli bir eğitim sunmak için kaynaştırma uygulamalarını iyileştirmek amacıyla, Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi “Kaynaştırma/Bütünleşmenin Etkililiğini Artırmak İçin Politika ve Uygulama Önerileri” projesini Sabancı Vakfı Toplumsal Geliştirme Hibe Programı desteğiyle Nisan 2010’da yayımlanmıştır.

Bu ortaklığın önemli hedeflerinden biri, kaynaştırma yoluyla eğitimi daha etkili kılabilecek bir destek modelinin pilot uygulama deneyimleri kapsamında geliştirilmesidir. Bu doğrultuda, İstanbul’un farklı bölgelerinde bulunan ve farklı özelliklere sahip üç okulda kaynaştırma yoluyla eğitimin etkililiğini artırmayı hedefleyen bir destek modeli İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü’nün işbirliği ve değerli katkılarıyla pilot olarak uygulanmaktadır. Projenin diğer önemli hedefi, karar alıcılara kaynaştırma yoluyla eğitimin mevcut durumu, iyi uygulama örnekleri ve benimsenebilecek politika seçenekleri konusunda kaynaklar sunmaktır. Proje kapsamında yayımlanan raporların ilki olan elinizdeki çalışmada, mevcut araştırmalardan besleniyor ve kaynaştırma yoluyla eğitimde geçtiğimiz yıllardaki gelişmelerin ve etkili bir uygulama için atılması gereken adımların bir resmini sunuyor.

Başta raporun yazımını büyük ölçüde üstlenen ERG Proje Asistanı Ayşe Nal olmak üzere, raporun hazırlanmasında emeği geçen Tohum Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi proje ekiplerine ve değerli görüşlerine başvurduğumuz Prof. Dr. Bülbin Sucuoğlu, Prof. Dr. Gönül Kırcalıoğlu ve Doç. Dr. Tevhide Kargın’a teşekkür etmek istiyoruz.

Raporumuzu yararlı bulacağınızı ümit ediyor, projeye verdiği destek için Sabancı Vakfı’na teşekkür ediyoruz.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Üstün Ergüder

Direktör

Eğitim Reformu Girişimi

Mine Narin

Kurucu Başkan

Tohum Türkiye Otizm

Erken Tanı ve Eğitim Vakfı

GİRİŞ

Özel eğitim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak, giderek artan sayıda özel gereksinimli öğrenci genel eğitim sınıflarında eğitim almaktadır. Özel gereksinimli bireylerin aileleri ve akranlarıyla en çok birlikte olabileceği ve aynı zamanda eğitim gereksinimlerinin en iyi biçimde karşılanabileceği ortamlarda eğitim görmeleri amacıyla birçok ülkede kaynaştırma uygulamaları başlatılmıştır. Kaynaştırma, özel gereksinimli öğrencilere ve sınıf öğretmenlerine destek eğitim hizmetleri sağlanması koşuluyla, bu öğrencilerin akranlarıyla birlikte genel eğitim sınıflarında eğitim almaları olarak tanımlanır.² Kaynaştırma uygulamalarının etkinliğini araştıran birçok çalışmada göstermektedir ki akranlarıyla birlikte eğitim gören özel gereksinimli bireylerin, topluma etkin katılım ve yaşam kalitelerini artırma amaçları yükselmektedir.³

Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları 1983 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitimde Muhtaç Çocuklar Kanunuyla başlatılmıştır, o tarihten bu yana artan sayıda özel gereksinimli öğrenci genel eğitim okullarında akranlarıyla birlikte eğitim almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) öncelikli hedefleri arasında yer alan kaynaştırma eğitiminin yaygınlaştırılmasına yönelik yakın dönemde atılan önemli bir adım, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yöneticiler, öğrenciler ve ailelere yönelik bir kılavuz hazırlanmasıdır.⁴ Bu gelişmelere rağmen Türkiye’de kaynaştırma uygulamalarının yeterli ve etkili bir biçimde yürütüldüğüünü söylemek olası değildir.

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002’ye göre özel gereksinimli bireyler Türkiye’deki toplam nüfusun % 12,29’unu oluşturuyor.⁵ Aynı araştırmaya göre özel gereksinimli bireylerin oranı 0-9 yaş grubu içinde % 4,15; 10-19 yaş grubu içindeyse % 4,63’tür. 2009-2010 eğitim öğretim yılında ilköğretimde 71.142 ve ortaöğretimde 5.062 özel gereksinimli öğrenci kaynaştırma yoluyla eğitim almıştır.⁶ Genel eğitim okullarının içinde yer alan özel eğitim sınıflarında ise 15.712 özel gereksinimli öğrenci eğitim almıştır. Kaynaştırma yoluyla eğitime erişebilen özel gereksinimli çocukların sayısının azlığının yanında, kaynaştırma uygulamaları konusunda Türkiye’de yapılan araştırmalar, sınıf öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin, velilerin ve özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde yaşadıkları sorunlara dikkat çekmektedir. Bu sorunların temelinde, kaynaştırma eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan destek eğitim hizmetlerinin yetersizliği önemli bir yere sahiptir. Özel gereksinimli çocukların kendileri için en az kısıtlayıcı olan ortamlarda, akranlarıyla birlikte kaliteli bir eğitim alabilmeleri için mevcut kaynaştırma uygulamalarının çeşitli mekanizmalarla desteklenmesi gereklidir.

Bu durum analizi raporunda, kaynaştırma eğitiminin tarihsel gelişimi ve tanımlarının ardından, uluslararası ve ulusal mevzuatta engellilik ve eğitim hakkına erişim, Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları ve bu uygulamalarda yaşanan sorunlar inceleniyor. Raporun son bölümündeyseniz, Türkiye’de kaynaştırma yoluyla eğitim, özel gereksinimli bireylerin eğitim hakkını düzenleyen uluslararası ve ulusal mevzuat ve mevcut uygulamaları ışığında analiz edilerek sonuç ve öneriler sunuluyor. Son olarak belirtilmesi gereken, raporun temel olarak ilköğretim okullarında yürütülen kaynaştırma uygulamalarını ele aldığı ve aynı zamanda eğitim ortamları olan özel eğitim okulları ve özel rehabilitasyon merkezleri ile hiçbir eğitim kurumunda eğitim almayan özel gereksinimli bireyleri kapsamadığıdır. Ancak özel gereksinimli bireylerin temel eğitim haklarından en üst düzeyde yararlanabilmeleri için bu konuların da diğer önemli araştırmalar alanlarına ilave edilmesi gerektiğinin altını çizmekte yarar vardır.

1 Bu raporda “kaynaştırma öğrencisi” tanımlanan ve olmayan sınıf ortamında herhangi bir alanda özel gereksinimi olan tüm öğrencilerin kapsanması amacıyla “özel gereksinimli öğrenci/birey” ifadesi tercih edilmiştir. Ancak bazı durumlarda tanımlanan öğrencileri ifade etmek üzere “kaynaştırma öğrencisi” ve mevzuatta yer alan haliyle “engelli öğrenci/çocuk” ifadeleri de kullanılmıştır.
2 Kırcalıoğlu, 1992a.
3 Sucuoğlu, 2004.
4 MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2010a.
5 TÜİK, 2009.
6 MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2010b.
7 2009-2010 eğitim öğretim yılında 61.801 özel gereksinimli öğrenci resmi ve özel eğitim okullarında, 1.477 öğrenci evde, 6.048 öğrenci hastane ilköğretim okullarında eğitim almışlardır. Sayılan 1.686’ya bulan özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde ise 220.000 özel gereksinimli çocuk ve yetiştirilme eğitimi almaktadır. Devlet bu kurumlarda destek eğitimi alan öğrenciler için ayda 12 saat eğitim ücreti ödemektedir. (MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nden sağlanan veriler, 2010)

ÖZEL EĞİTİM VE KAYNAŞTIRMA

Özel gereksinimli bireylerin eğitim almaları üzerine ilk girişimler 16 yüzyılda başlamıştır.⁸ İlk olarak 1760 yılında Fransa'da ve 1817 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) eğitim engelli öğrenciler için okullar açılmıştır. Bununla beraber engel grupları için açılan okullar izlenmiştir. Bu dönemdeki okullar eğitim ve bakım hizmetlerinin verildiği kurumlardır. 1900'lü yılların ilk yarısında farklı engel grupları için çok sayıda özel eğitim okulu açılmıştır. O yıllarda yaygın olan düşünce, özel gereksinimli öğrencilerin özel yetiştirilmi öğretmenler tarafından, gereksinimlerine uygun biçimde düzenlenmiş ortamlarda eğitim görmesi yönündeydi ve özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında eğitim göremeyeceği düşünülüyordu. Ancak aynı dönemde genel okulların bünyesinde özel eğitim sınıfları ve kaynaştırma uygulamalarına dönük ilk adımlar da atılmaya başlanmıştır. 1928 yılında İngiltere'de özel ve genel eğitim okullarının birlikte çalışması kararı alınmış, 1944 yılında uygun özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında eğitim görmeleri yasal olarak kabul edilmiştir.⁹

1960'lerden bu yana kaynaştırma uygulamaları hızlı bir biçimde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu değişimin altında çeşitli nedenler yatmaktadır. Öncelikle, özel eğitim sınıflarının kısmen de olsa kaynaştırmayı sağlamadığı, tersine öğrencileri engelli ve engelli olmayan sınıflarında ikiye ayırdığı gözlemlenmiştir. Özel gereksinimli öğrenciler, sadece derslerde değil, ders dışı etkinliklerde, teneffüs, beslenme ve tören saatlerinde de akranlarından ayrı kalmışlardır.¹⁰ Özel gereksinimli öğrencilerin tam gün özel eğitime gereksinimleri olmadığı, akranlarıyla birlikte eğitimden daha fazla yarar sağlayacakları fark edilmiştir.¹¹ Özel eğitim sınıflarında öğrencilerin ve öğretmenlerinin beklentilerinin düşmesi, öğretmenlerin kendi eğitim programları ve yöntemlerini sorgulamayıp öğrencilerin engellerini öğrenememelerinin nedeni olarak gösterdikleri gözlemlenmiştir.¹² Ayrıca, Almanya, ABD, Fransa ve İngiltere gibi bazı ülkelerde uygun olmayan araçlarla yapılan denetimler sonucunda, ya da dilin iyi konuşamayan öğrencilerin gerçekte uygun olmadıkları özel eğitim sınıflarına yerleştirildikleri görülmüştür.¹³

Sonuç olarak, özel eğitim sınıfı ya da özel eğitim okulu aracılığıyla yürütülen ayrıtılmış özel eğitim uygulamaları, özel gereksinimli öğrencileri akranlarından ayırarak sosyal yönden uyumsuzlukları güçlettiği, akademik açıdan yeterince yarar sağlamaması ve uygun olmayan öğrencilerin bu sınıflara yerleştirilmeleri nedeniyle artan bir sıklıkla eleştirilmiştir. Özellikle ABD'de çok sayıda aile ve uzman çeşitli itirazlarda bulunarak mahkemeye başvurmuşlardır. Bu baskılar sonucunda 1970'lerden bu yana, uluslararası insan hakları mevzuatıyla da uyumlu bir biçimde, birçok ülkede kaynaştırma uygulamaları norm haline gelmiştir. Özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında akranlarıyla birlikte eğitim görmeleri 1971 yılında İtalya'da, 1974 yılında İngiltere'de, 1975 yılında Fransa ve ABD'de, 1976 yılında Norveç'te yasal olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları, 1983 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitimde Muhtaç Çocuklar Kanunu'yla yasalaştırılmıştır.

8 Sucuoğlu ve Kargın, 2008

9 A.g.e.

10 A.g.e.

11 Lewis ve Doorlag (1999)

kaynağından aktaran Sucuoğlu ve Kargın, 2008

12 Sucuoğlu ve Kargın, 2008

13 Lewis ve Doorlag (1999)

kaynağından aktaran Sucuoğlu ve Kargın, 2008

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME

KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME NEDİR?

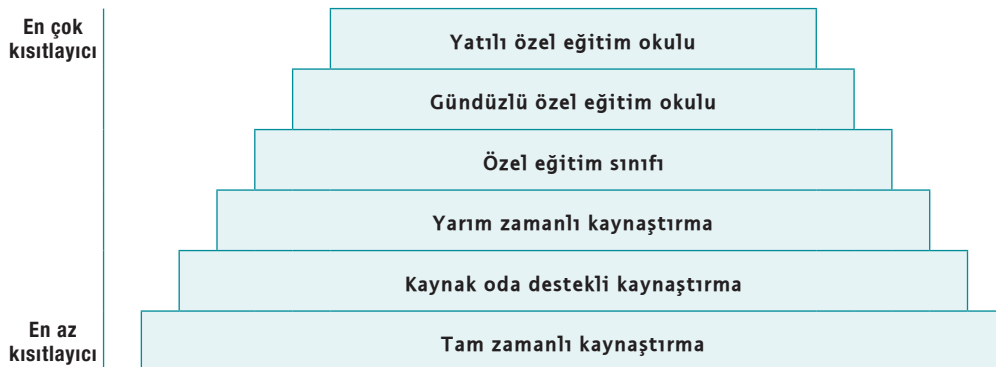
Özel gereksinimli bireylerin eğitimini söz konusu olduğunda bir tarafta ayrıntılı ortamlarda eğitim, diğ er tarafta genel eğitim sınıflarında verilen kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi yer alır. Aynı zamanda eğitimde, özel gereksinimli öğrenciler özel yetiştirilmi öğretmenler tarafından, engel türüne ve derecesine göre geliştirilmi programlar kapsamında eğitim alırlar. Kaynaştırma yoluyla eğitim uygulaması ise, herhangi bir yetersizlik nedeniyle özel gereksinimli olan öğrencilerin genel eğitim okullarında akranlarıyla birlikte eğitim almalarını tanımlar.¹⁴ Bu yaklaşımla ilk yıllarda kaynaştırma (*mainstreaming/integration*) olarak adlandırılırken, günümüzde “bütünleştirme” (*inclusion*) terimi daha çok kullanılmaktadır. Alanyazında, kaynaştırma uygulamalarının tek bir tanımının olmadığı görülmüştür. Bu tanımların ortak yönlerine bakıldığında, kaynaştırma uygulamalarının, özel gereksinimli öğrencilerin tam ya da yarı zamanlı olarak akranlarıyla birlikte genel eğitim sınıflarında, öğretmen ve öğrencilere destek hizmetlerinin sağlanması yoluyla eğitim almaları anlamına geldiği görülmüştür.¹⁵ Kaynaştırma yoluyla eğitimle, özel gereksinimli öğrencilerin engelli olmayan akranlarıyla etkileşime girerek sosyal becerilerinin ve sosyal kabullerinin artırılması ve bu öğrencilerin sınıflarının etkin üyeleri olmaları amaçlanmaktadır.

Bütünleştirmede her okul kaynaştırma okuludur ve okullar farklı tür ve düzeylerde özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için gerekli düzenlemeleri yaparlar. Öğrencinin okula dahil, okulun öğrenciye uyum sağlaması beklenir. Herkes için kaliteli eğitim anlayışıyla giderek yaygınlaştıran bütünleştirmeye, her çocuğa akranlarıyla birlikte eğitim koullarında eğitim verilmesi ve onların yaşadıkları toplumun sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yaşamına etkin katılımını amaçlanır.¹⁶

Bir önceki bölümde özetlendiği üzere, özel eğitim anlayışı tarihsel süreç içerisinde ayrıntılı eğitimden birlikte eğitime doğru kaymıştır ve kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları giderek yaygınlaştırmıştır. Özel gereksinimli bireyler için “en az kısıtlayıcı eğitim ortamı” ilkesinin benimsenmesi bu gelişimin nedenlerinden biridir.¹⁷ En az kısıtlayıcı eğitim ortamıyla anlatılmak istenen, öğrencinin ailesi ve akranlarıyla mümkün olduğunca birlikte olabileceği ve en iyi biçimde eğitim alabileceği ortamdır.¹⁸

Özel gereksinimli bireylerin eğitim alabileceği ortamlar alanyazında en fazla kısıtlayıcı ortamlardan en az kısıtlayıcı olanlara doğru aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.¹⁹

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN EĞİTİM ALABİLECEĞİ ORTAMLAR

14 Sucuoğlu, 2004.

15 Güngör, 2008.

16 Stojik, 2009; Feuser, 2002.

17 Sucuoğlu ve Kargın, 2008, s. 37.

18 Batu ve Kırcalıoğlu, 2010, 19 Ağ.

Tam zamanlı kaynaştırma ya da bütünleştirme:

Özel gereksinimli öğrencinin, kaydedilmiş genel eğitim sınıfında olduğu, tüm gün boyunca genel eğitim sınıfında normal sınıf öğretmeninden eğitim aldığı uygulamadır.

Öğrencinin sınıf içindeki tüm gereksinimlerini karşılamak için sınıf öğretmenin sorumluluğundadır.

Öğrenciye bireysel gereksinimleri doğrultusunda destek ve/veya ek hizmetler sağlanır.

Kaynak oda destekli

kaynaştırma: Bu tür kaynaştırma uygulamalarında, özel gereksinimli öğrencinin kaydedilmiş genel eğitim sınıfında olmakla beraber, öğrenci desteği gereksinim duyduğu derslerde kaynak odada özel eğitim öğretmeninden eğitim alır.

Böylece, öğrencinin eksik olduğu konular kuvvetlendirilerek akranlarından geri kalmaması amaçlanmaktadır.

Yarı zamanlı kaynaştırma:

Kaynaştırmanın bu türünde özel gereksinimli öğrencinin kaydedilmiş genel eğitim kurumundaki özel eğitim sınıfındadır. Ancak, bağımlı olabileceği derslerde öğrenci genel eğitim sınıfına katılır. Bu biçimde öğrencinin hem akademik hem de sosyal becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Özel eğitim sınıfı:

Bu uygulamada, özel gereksinimli öğrencinin kaydedilmiş özel eğitim sınıfındadır ve tüm gün boyunca burada eğitim görür. Öğrencinin gereksinim duyduğu hallerde, okul saatleri dışında da öğrenciye destek hizmetleri verilir.

Bu uygulamada özel gereksinimli öğrenciler yalnızca ders dışı saatlerde, okul binasında ve bahçesinde akranlarıyla birlikte olabilirler.

Gündüzlü özel eğitim okulu:

Bu tür özel eğitimde, öğrencinin kaydedilmiş özel eğitim okulundadır ve öğrenci aynı engel grubundan öğrencilerle birlikte eğitim alır. Öğrencilere gereksinimlerine göre ek destek ve/veya hizmetler sağlanır.

Yatılı özel eğitim okulu:

Bu uygulamada, özel gereksinimli öğrencinin kaydedilmiş özel eğitim okulundadır ve öğrenci aynı engel grubundan öğrencilerle birlikte eğitim almaktadır.

Öğrenci geceleri de okulun yatakhaneinde kalmaktadır.

Ço u özel gereksinimli öğrenci için en az kısıtlayıcı eğitim ortamı tam zamanlı kayna tımayken, daha azı için kaynak oda destekli kayna tımadır. Basamakların yukarıya do ru giderek daralması, söz konusu eğitim ortamında eğitim alması gereken öğrenci sayısının giderek azalmasını ifade eder. Örne in en çok kısıtlayıcı ortam olan yatılı özel eğitim okuluna çok az sayıda özel gereksinimli öğrencinin gereksinimi vardır.

Türkiye’de özel gereksinimli öğrencilerin eğitim alabilecekleri ortamlar da alanyazında tanımlananlara benzetilmektedir. Özel gereksinimli öğrenciler aynı özel eğitim okullarında, genel eğitim okullarındaki özel sınıflarda ya da genel eğitim sınıflarında kayna tıma öğrencisi olarak eğitim görebilmektedirler.

Özel eğitim okullarıyla ilgili düzenleme, 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 18 maddesinde “Durumları aynı bir okulda özel eğitim gerektiren bireyler için özür ve özelliklerine uygun gündüzlü veya yatılı özel eğitim okulları açılır” biçimindedir. Bu okullarda öğrencilere akademik ve mesleki becerilerin kazandırılması amaçlanır. Aynı karamamenin 20 maddesinde özel gereksinimli öğrencilerin, genel eğitim okullarındaki özel sınıflarda da eğitim görebilece i ifade edilmektedir: “Durumları aynı bir sınıfta eğitim için özür ve özelliklerine göre okul öncesi, ilkö retim ve ortaö retim okullarında özel eğitim sınıfları açılır.” Bu sınıflarda okuyan özel gereksinimli öğrencilerin uygun olan derslerde ve teneffüslerde akranlarıyla birlikte olmaları sağ lanır.

Bu uygulamalara ek olarak, Türkiye’de giderek artan sayıda özel gereksinimli öğrenciye genel eğitim sınıflarında kayna tıma eğitim verilmektedir.

KAYNAŞTIRMA DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİ

Kaynaştırma eğitimi, sadece özel gereksinimli öğrencinin genel eğitim sınıfına yerleştirilmesi anlamına gelmez. Kaynaştırma eğitiminin temel ilkelerinden biri genel eğitim sınıflarında eğitim gören özel gereksinimli öğrencilere ve öğretmenlerine özel eğitim desteği sağlanmasıdır. Bu destek hizmetleri sınıf içinde ve sınıf dışında sunulan hizmetler olarak ikiye ayrılabilir: ²⁰

SINIF İÇİNDE SUNULAN DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİ

Danışman destekli genel eğitim sınıfı: Bu uygulamada özel gereksinimli öğrenci tüm gün genel eğitim sınıfında, sınıf öğretmeni aracılığıyla özel eğitim hizmeti alır. Sınıf öğretmenine özel eğitim danışmanı tarafından, öğretim sürecini ve eğitim materyallerini öğrencinin gereksinimlerine göre uyarlama, problem davranışlarla başa çıkma ve özel gereksinimli öğrencilerin sosyal kabullerinin artırılması alanlarında danışmanlık hizmeti verilir. Eğitimden asıl sorumlu olan sınıf öğretmeni; özel eğitim danışmanının önerilerini sınıfında uygular, verilen destek hizmetiyle bilgi ve becerilerini geliştirir. Ancak, gerekli durumlarda özel eğitim danışmanı sınıf içinde sınıf öğretmenine destek olur.

Özel eğitim öğretmeni destekli genel eğitim sınıfı: Özel gereksinimli öğrenci bu uygulamada genel eğitim sınıfında, sınıf öğretmenine ek olarak özel eğitim öğretmeninden de eğitim alır. Özel eğitim öğretmeni, öğrencinin uyum problemlerini çözmeye, sınıf öğretmenin öğrenciyle çalışmasını kolayla tırmaya, öğrenciler arasında olumlu etkileşim olu tımaya

yönelik çalımlar yapar. Özel eğitim öğretmeninin sınıfta ne kadar süre bulunacağı, özel gereksinimli öğrencilerin gereksinimlerine göre değişebilir. Bu destek hizmeti sağlandığı durumda, özel gereksinimli öğrenci sınıftan ayrılmak zorunda kalmaz ve sınıf öğretmeni özel eğitim öğretmeninden birebir destek alabilir.

İşbirlikli (birlikte) öğretim destekli genel eğitim sınıfı: Bu uygulamada sınıf öğretmeni ve özel eğitim öğretmeni genel eğitim sınıfında sürekli birlikte çalışırlar ve öğrencilerin sorumluluklarını paylaşırlar.

SINIF DIŞINDA SUNULAN DESTEK EĞİTİM HİZMETLERİ

Kaynak oda: Kaynak odada özel gereksinimli öğrenci bireysel olarak ya da küçük bir grup içinde özel eğitim öğretmeninden, sınıfında gördüğü eğitime paralel bir eğitim alır. Burada öğrenci bir okul gününün en az % 21'ini en fazla % 60'ını geçirir.²¹ Bu destek hizmetinin amacına ulaşması için kaynak oda öğretmenin ve sınıf öğretmenin iyi bir iletişim içinde olmaları ve işbirliği yapılması gerekir. Aksi takdirde iki eğitim birbirinden kopuk hale gelebilir. Bu biçimde verilen destek hizmetinin bir tehlikesi, kaynak odada daha fazla ilgi gören özel gereksinimli öğrencinin, genel eğitim sınıfında da aynı ilgiyi beklemesi ve zorlanmasıdır.²²

Gezici özel eğitim öğretmeni: Bu uygulamada, özel eğitim öğretmeni bir okuldan dışarı giderek özel gereksinimli öğrencilere destek eğitim hizmeti verir. Özel gereksinimli öğrenciler okul gününün büyük bölümünü sınıflarında geçirir ve günün belli zamanlarında gezici öğretmenle eğitim almak üzere sınıftan ayrılırlar. Kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasında büyük rol oynayan dil, konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi özel eğitimle ilgili hizmetler, kaynaştırma okullarında ek hizmet personeli tarafından özel gereksinimli öğrencilere sunulur.

Sınıf dışında verilen destek eğitim hizmetlerine yöneltilen eleştiriler arasında, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında verilen bazı derslere katılamamaları, akranlarından ayrılmaları ve etiketlenmeleri yer almaktadır.

Bu bölümde kaynaştırma eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan, sınıf içinde ve dışında sağlanan destek eğitim hizmetleri tanıtılmaktadır. Özel gereksinimli öğrencinin ve öğretmenin gereksinimlerine, sınıfın ve okulun yapısına göre hangi destek eğitim hizmetinin verileceğine karar verilir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken nokta, verilecek hizmetin türüne, süresine ve içeriğine özel eğitim öğretmeni ile sınıf öğretmenin birlikte karar vermeleri ve işbirliği içinde çalışmalarıdır.

KAYNAŞTIRMAYI BAŞARIYA ULAŞTIRAN ETMENLER

Kaynaştırma eğitiminin başarısı, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, araç-gereç, kaynak ve destek hizmetlerinin sağlanması ve eğitimde yer alan aktörler arasında etkili bir işbirliğine bağlıdır.²³ Aşağıda dile getirilen koşullar kaynaştırma eğitiminin etkililiği açısından büyük önem taşır:

Okul yönetiminin kaynaştırmanın gerekliliğine inanması, özel gereksinimli öğrencilere karşı kabul edici ve destekleyici olması gerekir. Yönetim, fiziksel ortamın özel gereksinimli

21. Ysseldyke ve ark. (2000) kaynaştırma sınıflarından aktaran Sucuoğlu ve Kargın, 2008.
22. Kırcalı-İftar, 1998a.
23. Sart ve ark., 2004.

ö renciler için hazırlanması, gerekli araç-gerecin sa lanması, sınıflarda yer alacak kayna tırma ö rencileri ve di er ö rencilerin sayısının belirlenmesi, ö retmenlerin ve okul personelinin (hademe, bekçi, a çı, kantin görevlisi, servis oförü vb.) bilgilendirilmesi ve okul içinde bir özel e itim ö retmeninin görevlendirilmesi konularında gerekenleri yapmalıdır. Okul genelinde bir kayna tırma politikası yönetim tarafından olu turulmalı, okul içinde ve di nda gerekli ki ilerle i birli i yapılmalı, ö retmenler birbirlerine yardım etmeleri konusunda te vik edilmelidir.²⁴

Sınıf öğretmenleri, öncelikle kaynaştırma eğitime ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik olumlu tutumlar sergilemelidirler. Öğretmenin olumlu bir tutum içinde olması, sınıftaki diğer öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine yaklaşımları bakımından da büyük önem taşır .

Ö rencilerin e itim programını planlamak, uygulamak, onların akademik ve sosyal geli mlerini sa lamak ö retmenlerin görevi oldu undan, kayna tırma uygulamasının ba ansında ö retmenlerin rolü e siz önemdedir:

“Kaynaştırma öğrencileriyle diğer öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasını sağlayacak, onların özel gereksinimlerine uygun ortamı yaratacak olan; böylece özel ihtiyaçları olan öğrencinin en küçük ölçekte sınıfta, buradan hareketle okulda ve toplumda hayatını etkin, kabul görmüş ve mutlu bir şekilde sürdürmesini sağlayacak olan öğretmenin kaynaştırma uygulamasındaki rolü ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sınıf atmosferi ve etkinliklerinin özel gereksinimi olan olmayan tüm bireyleri kapsayıcı bir nitelikte olması öğretmenlerin uygulamayla ilgili tutumlarıyla yakından ilişkilidir.

Sınıf ortamının toplumun küçük bir modeli olduğu kabul edilirse, sınıftaki sağlıklı iletişimin diğer sosyalleşme alanlarına da taşınacağı; bu sebeple sınıfta sağlıklı etkileşim ortamının sağlanmasında öğretmenin olumlu tutumunun çok önemli olduğu söylenebilir.”²⁵

Özel e itim ve sınıf ö retmenleri birlikte çalı maya istekli olmalıdırlar. Sınıf ö retmenleri özel gereksinimli çocuklar için bireyselle tirilm e itim programları (BEP) geli time ve de erlendirme çalı malanna katılmalı, bu sürece ö rencilerin aileleri ve konunun uzmanlarını da dahil etmelidirler.²⁶

Rehber öğretmenler okullarında öğretmenlere, öğrencilere, idarecilere ve okul personeline yönelik, özel gereksinimli öğrencilerin engel türleri ve özellikleri konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmalıdırlar.

Rehber öğretmenlerin düzenli aralıklarla hizmet-içi e itimlere katılarak özel e itim konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmaları sa lanmalıdır. Sınıflarında kayna tırma ö rencisi olan ö retmenlerle ise düzenli toplantılar yaparak, onları davranı ve sınıf kontrolü konusunda bilgilendirmeleri ve ya adıkları sorunlara çözüm önerileri getimeleri de kilit önemdedir. Rehber ö retmenin di er bir sorumlulu u, özel gereksinimli ö renci için ö rencinin di er ö retmenleriyle ve ailesiyle i birli i yaparak BEP hazırlanması ve uygulamasının izlenmesidir.

²⁴ Sucuo lu ve Kırgın, 2008; Batu ve Kırcalı- ftar, 2010

²⁵ Sart ve ark., 2004, s. 5

²⁶ Batu ve Kırcalı- ftar, 2010

"BEP, özel e itime ihtiyacı olan ö rencinin farklı geli im alanlarında yapabildiklerini dikkate alarak, kazandınlacak davranı ların neler oldu u, bu davranı ların nerede, nasıl, kimler tarafından, hangi yöntemlerle ve ne kadar sürede kazandınlaca ını belirten, gerekli destek e itim hizmetlerini içeren, içinde ailesinin de yer aldı ı bir ekip tarafından hazırlanan yazılı bir programdır." BEP geli timde birimi, birim ba kanı olarak görev yapan okul müdürü veya müdür yardımcısı, sınıf ve bran ö retmenleri, rehber ö retmen, özel gereksinimli ö renci ve ailesi, varsa gezici özel e itim ö retmeni ve özel e itim de erlendirme kurulu temsilcisinden oluşur.²⁷

Kaynaştırma sınıfındaki diğer öğrencilere, özel gereksinimli öğrencilere ilişkin bilgi verilmelidir.

Özel gereksinimli ö rencilerin duygusal, davranı sal ve bili sel özelliklerine ili kin sınıftaki di er ö renciler geli im düzeylerine uygun biçimde bilgilendirilmelidir. Örne in, özel gereksinimli ö renci bir cihaz ya da protez kullanıyorsa, bunun ne i e yaradı ı açıklanmalıdır. Sınıf içinde özel gereksinimli ö renci için fiziksel çevrenin düzenlenmesi, e itim programının uyarlanması gibi konular da di er ö rencilere açıklanmalıdır. Bu tür uyarlamalara ili kin önceden di er ö rencilere açıklama yapılması, özel gereksinimli ö rencilerin kabulünü kolayla tıracaktır.²⁸

Kaynaştırma öğrencileri, özel e itim ortamlarından genel e itim ortamlarına geçi ten önce, genel e itim sınıfının davranı sal ve akademik açılarından gerektirdiklerine hazırlanmalıdır. Genel e itim ortamına mümkün olan en yakın ortam yaratılarak, kayna tırma ö rencisinin gerekli alı kanlıkları kazanması sa lanmalıdır. Ö renciye sınıf kurallarına uydu u ve uymadı ı durumlarda nelerle kar ıla abilece i aktarılmalıdır. Benzer biçimde, kayna tırmaya ba lamadan önce, kayna tırma ö rencilerinin sosyalle me becerilerini geli timeye yönelik çalı malar yapılması da yararlıdır. Kayna tırma uygulaması ba ladıktan sonraysa, ö rencinin geli imini düzenli olarak gözlemlenmeli ve de erlendirilmelidir.²⁹

Öğrenci velileri ile sınıf ö retmenleri arasında i birli i ödün verilmemesi gereken di er bir ko uldur. Özel gereksinimli ö rencilerin velileri, çocuklarının kayna tırma uygulamalarında edindikleri bilgi ve becerileri evde peki tirerek onların geli imlerini destekleyebilirler. Di er çocukların velileri ise, özel gereksinimli ö rencilere kar ı olumlu tutumlar sergileyerek çocuklarına model olmalıdır. Sınıf ö retmeni, velilerle düzenli toplantılar yaparak, i birli inin sa lanması ve sürdürülmesi için uygun ortamlar yaratmalıdır.³⁰

Genel eğitim sınıflarının düzenlenmesi, tüm ö rencilerin gereksinimleri göz önünde bulundurularak ve ö renimi kolayla tıracak biçimde yapılmalıdır. Örne in, kayna tırma e itiminin etkili biçimde uygulanabilmesi için sınıfta 25-30 arasında ö rencinin bulunması ideal görülür. Sınıf ö retmeninin sınıfın fiziksel çevresini ve ö retim yöntemlerini, özel gereksinimli ö rencilerin etkin katılımını kolayla tıracak biçimde düzenleyebilecek bilgi ve becerilere sahip olması gerekir.³¹

Özet olarak, kaynaştırma eğitiminin etkililiği, gerekli araç-gereçler ile kaynak ve destek hizmetlerinin sağlanması, ilgili aktörlerin etkili işbirliği ve fiziksel ortamın özel gereksinimli öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda düzenlenmesiyle artırılabilir.

27 MEB Özel E itim Rehberlik ve Danı ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü, 2010a, s. 59.
28 Sucuo lu ve Kargın, 2008.
29 Batu ve Kırcalı- ftar, 2010.
30 Sucuo lu ve Kargın, 2008.
31 A.g.e., Batu ve Kırcalı- ftar, 2010.

KAYNAŖTIRMANIN OLUMLU ETKİLERİ

Kayna tırma e itimi sadece özel gereksinimli ö renciler için de il, aynı zamanda di er ö renciler, ö retmenler ve ö renci velileri için de olumlu etkilere sahiptir. A a ıdaki tabloda, bu etkiler özetlenmi tir:³²

KAYNAŖTIRMADAN BEKLENEN YARARLAR	
Özel gereksinimli öğrencilere	<p>Özel gereksinimli olmayan akranlarıyla birlikte ya amayı ve arkadaşlık kurmayı ö renirler.</p> <p>Di er akranlarını gözleyerek yeni beceriler edinirler.</p> <p>Toplum içinde ya amaya hazırlık olacak nitelikte gerçek ya am deneyimleri kazanırlar.</p>
Özel gereksinimli olmayan öğrencilere	<p>Özel gereksinimli bireyler hakkında daha gerçekçi bir bakı açısı elde ederler.</p> <p>Kendilerinden farklı olan bireyleri kabul etmeyi ö renirler.</p> <p>Kendilerini ba kalının yerine koymayı ve onları anlamayı ö renirler.</p> <p>Tüm zorluklara ra men ba arlı olan bireyleri tanıma fırsatını elde ederler.</p>
Sınıf öğretmenlerine	<p>Sınıf ortamını ve ö retim programını sınıflarındaki ö rencilerin gereksinimlerine göre düzenleme becerisi kazanırlar.</p> <p>Özel e itim ö retmeni, rehber ö retmen gibi di er personelle ileti im ve i birli i kurma becerilerini geli tirirler.</p>
Özel gereksinimli çocukların ailelerine	<p>Normal geli im gösteren çocuklar ile kendi çocuklarının pek çok yönden ortak özellikleri oldu unu fark ederler ve kendilerini toplumdan daha az soyutlanmış hissederek.</p> <p>Kendilerine önemli bir destek sa layabilecek normal geli im gösteren çocukların aileleriyle ileti imlerini geli tirirler.</p>
Özel gereksinimli olmayan çocukların ailelerine	<p>Özel gereksinimli çocukların aileleriyle etkile ime girerek onlara katkı getirebilirler.</p> <p>Çocuklarına bireysel farklılıkları ve onlara saygı duymayı ö retme fırsatını elde ederler.</p>

³² Salend (2001); Wolery ve Wilbers (1994) kaynaklarından aktaran Sucuo lu ve Kargın, 2008, s. 53.

ULUSLARARASI MEVZUATTA ENGELLİLİK VE EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM

Durum analizinin bu bölümünde, engelli çocukların eğitim haklarıyla ilgili uluslararası insan hakları mevzuatı, gelecek bölümünde ise ulusal eğitim mevzuatı incelenecek, kayna tırma eğitimleriyle ilgili bazı noktalara dikkat çekilecektir.³³ Türkiye, bu bölümde sözü edilen, engelli haklarıyla ilgili Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi sözleşmelerine tarafır.

EĞİTİME ERİŞİMDE ENGELLİLİĞE DAYALI AYRIMCILIK YASAĞI

Temel bir insan hakkı olan eğitim, bireylerin diğer insan haklarından yararlanmalarını ve haklarını arayabilmelerini de sağlar. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ESKHUS) eğitim hakkını düzenleyen 13 maddesinde, sözleşmeye taraf olan devletlerin yetki alanları içerisinde bulunan herkesin eğitim hakkını tanımakla yükümlü olduğu ifade edilir. Sözleşmenin uygulanmasını denetleyen Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (ESKHK), eğitim hakkının temel unsurlarından birinin eğitime erişim olduğunu belirtir. Eğitimin erişilebilir olması için, yasaklanan ayrımcılık zeminlerine dayalı olarak, eğitimde hukuken veya fiilen ayrımcılık yapılmamalı, eğitim fiziksel ve ekonomik yönden erişilebilir olmalıdır.

Komiteenin engelliliğe ilişkin hazırladığı Genel Yorum 5'te, engelliliğin ayrımcılık yasağına kapsamına dahil olduğu açıkça ifade edilmiştir: "Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit biçimde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun de iklilik ve düzenlemeleri"³⁴ ifade eden "makul düzenleme"nin sağlanmaması da ayrımcılık kapsamında değerlendirilir. Engelliliğin açıkça anıldığı uluslararası sözleşmelerden biri Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir (ÇHS). Bu sözleşmede engelliliğe dayalı ayrımcılık diğer ayrımcılık türleriyle birlikte yasaklanmıştır. Engellilik, 1961 tarihli Avrupa Sosyal Kartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Kartı kapsamında yasaklanan ayrımcılık türleri arasında açıkça sayılmamasıyla birlikte, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ASHK) ayrımcılık yasağına kapsamının "başka statüler"e yapılan göndermeyle engelliliği de kapsadığını vurgulamıştır.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EH S) taraf devletleri, engellilerin eğitim hakkını tanımakla yükümlü kılar. Sözleşmeye göre, "taraf devletler bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütününe dair bir biçimde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlar."

ENGELLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİYLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Görüldüğü gibi eğitime erişimde engelli olmaya dayalı ayrımcılık önemli uluslararası sözleşmelerle yasaklanmıştır. Bu bağlamda açıklık kavru turulması gereken konu, engelli çocukların ne tür okullarda eğitim alması gerektiğidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK), bu konuda "çocuğun yüksek yarar"ının³⁵ gözetilmesini savunur:

³³ Bu bölümlerde yer alan bilgiler başka bir kaynak gösterilmediği takdirde, Dr. Gül'ün (2009) *Eğitime Erişim: Eğitimde Ayrımcılık Yasası ve Fırsat Eşitliği* adlı makalesinden derlenmiştir. Makale, ERG'nin *Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar: Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi* raporunda yer almaktadır.

³⁴ EH S, 2009.

³⁵ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan, çocuk haldanın dört temel ilkesinden biri olan "çocuğun yüksek yarar" ilkesi, "kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararının temel dü ünçe" olduğu ifade eder.

Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar genel okullarda eğitim görmeli, ancak onlar için en yüksek yararın sağlanamayacağı durumlarda yeterli donanımına sahip özel okullarda eğitimlerine devam etmelidirler.

Engelli çocukların akranlarıyla birlikte genel eğitim okullarında eğitim görmeleri ilkesi benimsenirken vurgulanan nokta, engelli çocukların entegrasyonu için gerekli önlemlerin alınması ve yeterli desteğin sunulmasıdır. Komitenin belirttiği önlem ve destekler, öğretmenlere konuya ilişkin eğitim verilmesi, fiziksel çevrenin erişilebilir hale getirilmesi ve okul müfredatının engelli çocukların gereksinimleri göz önünde bulundurularak hazırlanmasıdır. Komitenin önemini vurguladığı bir diğer nokta, eğitim almayan engelli çocukların sayısı ve eğitim gereksinimlerinin genel ve mesleki eğitim yönünden belirlenmesi ve böylece bu çocukların eğitime erişimlerinin sağlanmasıdır.

ÇHK'nın engelli çocuklara ilişkin yayımladığı genel yorumda, engellilere dayalı ayrımcılık yasaının mevzuatta açıkça yer alması gerektiği ve engellilere sunulan hizmetlerin nihai sorumluluğunun devlette olduğu yer alır. Engelli çocuklar için ayrılmış kaynakların, öncelikle tüm okulların engelli çocuklar için fiziksel olarak erişilebilir hale getirilmesi için olmak üzere, öğretmen yetitirilmesi, eğitim kampanyaları yürütülmesi, ailelere gelir desteği sunulması ve yardımcı araç-gereç sağlanması için kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, engelli çocukların okul ortamında taciz, iddet ve şiddetlere maruz kalmamaları için önlemler alınması gerektiği komite tarafından belirtilmiştir.

ASHK, engelli çocukların genel eğitim okullarında eğitim almaları gerektiğini vurgular ve bunu "genel nitelikteki okullarda eğitim biçiminde eğitim görme hakkı" olarak ifade eder.

Devletlerin özel eğitim modelinden içermeci eğitime geçip geçmediklerini değerlendiren ASHK, şu konularda taraf devletlerden bilgi talebinde bulunmuştur:

"Normal müfredatın çocukların engelleri gözetilerek düzenlenip düzenlenmediği ve düzenlendiyse, bunun nasıl yapıldığı;

Engelli öğrenciler için bireysel eğitim planları hazırlanıp hazırlanmadığı ve yapıldıysa, bunun nasıl yapıldığı;

Destek elemanlar ve diğer teknik destekler dahil olmak üzere, mali ve insan kaynaklarının, çocuğun eğitimini sağlamak amacıyla doğrudan çocuğa tahsis edilip edilmediği;

Eğitim sonuçlarının değerlendirilmesine ilişkin bir uyarılama yapıp yapılmadığı ve yapıldıysa, bunun nasıl yapıldığı;

Eğitim sonunda alınan diploma ve derecelerin diğer çocuklarınkilerle aynı olup olmadığı ve resmi olarak tanınıp tanınmadığı."³⁶

ASHK, engelli çocukların genel eğitim sisteminden yararlanmaları için, ayrımcılık yasaına ilişkin yasal düzenlemelerin önemini vurgulamıştır:

"Böyle bir yasal düzenleme, özel veya ayrı eğitimin hangi istisnai hallerde gerekli olacağına ilişkin hükümler içermeli ve bu istisnai hallerden biri söz konusu olmaksızın dışlanan veya ayrı eğitim görmeye zorlanan veya başka herhangi bir şekilde eğitim hakkından mahrum bırakılan çocuklar bakımından etkili giderim yollarını düzenlemelidir."³⁷

36 ASHK ülke raporlarından derleyen Gül, 2009, s. 34

37 ASHK ülke raporlarından derleyen Gül, 2009, s. 36

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, engelli çocuklara yeterli bir eğitime erişim sağlanması amacıyla, mevcut kaynakların engelli çocukların yararına nasıl kullanılacağı konusunda devletlerin karar verme yetkisine sahip olduklarını belirtmiştir.

EH S Madde 24 (2), engelli çocukların eğitim haklarının yavaş yavaş gerçekleştirilmesi için taraf devletleri aşağıda belirtilenleri sağlamakla yükümlü kılar:

- a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır.
- b) Engelliler, yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve ortaöğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir.
- c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır.
- d) Engelliler genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır.
- e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır."

Sonuç olarak uluslararası insan hakları mevzuatı, devletleri eğitime erişim konusunda engelliliğe dayanan ayrımcılığı yasaklamakla yükümlü kılar. İlke olarak, engelli çocukların genel eğitim kurumlarında eğitim alması benimsenmiştir. Sadece engelli çocukların yüksek yararı için gereken durumlarda özel eğitim kurumlarında eğitim görmeleri uygun bulunmaktadır. Hem özel hem genel eğitim kurumlarında engelli çocukların bireysel gereksinimlerinin karşılanması gerektiği, aksi takdirde bunun da ayrımcılık sayılacağı vurgulanmaktadır. Gerektiği hallerde eğitim yöntemleri, müfredat ve değerlendirmeye ilişkin uyarlamalar yapılması ve fiziksel ortamın engelli çocuklar gözetilerek düzenlenmesi öngörülmektedir. Buna ek olarak devlet engelli çocukların eğitime erişimi konusunda, yeterli sayıda öğretmen yetiştirilmesi, okul yapılması ve özel eğitim desteği sağlanması konularında da yükümlülük sahibidir.

ULUSAL MEVZUATTA ENGELLİLİK VE EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM

Ulusal mevzuatta engellilerin eğitim hakkına erişimi, genel ve özel eğitime erişim olmak üzere ikiye ayrılabilir. Türkiye’de son dönemlere kadar engelli çocukların eğitimi konusunda uluslararası insan hakları normlarının aksine özel eğitimin ilke olarak benimsenmesi olmasından dolayı, mevzuatta genellikle özel eğitimden söz edilmiştir.³⁸ Yakın dönemde çıkan yasalarla bu durum değişmiştir.

T.C. Anayasası’nın 42. maddesi, devletin özel eğitime gereksinimi olanları topluma yararlı kılacak önlemleri almakla yükümlü olduğunu belirtir. 2010 yılında pozitif ayrımcılık ilkesi ile yapılan anayasa değişikliğinde engelliler de yer almıştır. Milli Eğitim Temel Kanunu’nun (MEİTK) 8. maddesi, “özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocuklar” için özel önlemler alınacağını, ilköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 12. maddesi de ilköğretim çağındaki engelli çocuklara özel eğitim ve öğretim olanakları sunulacağını ifade eder. Mesleki Eğitim Kanunu Madde 39 ise, özel gereksinimli çocuklar için iş yaşamında geçirilebilecek olan mesleklere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenleneceğini belirtir.

1983 tarihli Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu’yla ilk olarak özel gereksinimli çocuklar için kaynağına yoluyla eğitimin gerekli olduğu vurgulanmıştır.³⁹ “Engelli öğrencilerin engelli olmayan akranlarıyla birlikte eğitim görmeleri ve okul idaresinin konuyla ilgili önlemler alması” gerektiği yasada belirtilmektedir. 1988 yılında Özel Gereksinimli Çocukların Normal Sınıflara Kaynağına Yoluyla Eğitimi Konulu bir genelge yayımlandı, burada “Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) görevlilerinin özel eğitime muhtaç çocukların bulunduğu okulları ziyaret etmeleri, çocukların kardeşleriyle güçlükle ilgili olarak çocuğa, öğretmene, yöneticilere ve ayrıca ailelere gereken konularda açıklamalar yaparak, seminerler vererek yardımcı olmaları” gerektiği ifade edilmiştir. Bu genelgenin 7. maddesinde kaynağına uygulamasının başarılı olması için sağlanması gereken koşullar şöyle yer alır: “Bu öğrencilerin sosyalleşmeleri ve kendilerine olan güvenlerinin artması için okulda sınıf içi ve sınıf dışı faaliyetlere katılmaları ve sorumluluk almaları sağlanacak; yetenek ve kapasiteleri oranında söz konusu faaliyetlerle ilgili becerileri kazanmalarına çalışılacaktır.”⁴⁰

1990 yılında toplanan 13. Milli Eğitim Kurultu’nda, özel gereksinimi olan bireylerin yaygın eğitimden en üst düzeyde yararlanmaları için önlemler alınması kararı alınmıştır.⁴¹ 1991 yılında 1. Özel Eğitim Komisyonu’nda, kaynağına programlarının yaygınlaştırılması, bu programlardaki özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler için bireysel eğitim planlarının yapılması, bu eğitimlerin alanında uzman kişiler tarafından verilmesi kararları alınmıştır.

1997 yılında yayımlanan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında “Kaynağına Uygulamaları Sistemi” oluşturulmuştur. Kaynağına uygulaması karamamede, “özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranlarıyla birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür” ifadesi ile açıklanmıştır. Daha önceki yasa ve yönetmeliklerde kaynağına eğitiminden yararlanacak olan çocukların özellikleri tanımlanmaz ve bu eğitim için gerekli önlemlerin nasıl alınacağı açıklanmazken, bu karamamede uygun yöntem ve teknikler ile bireysel eğitime vurgu yapılmıştır.

38 Gül, 2009.
39 Sucuoğlu, 2004.
40 Kız, 2001.
41 Sart ve ark., 2004.

2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı *Özürlüler Hakkında Kanun*'un 15. maddesi engellilerin eğitim almasının hiçbir gerekçeyle engellenemeyeceğini, engelli çocuklara, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütüncü eğitim ortamlarında ve engeli olmayan çocuklarla birlikte eğitim olanağı sağlanacağını belirtir. Engellilerin eğitim ve kültürel gereksinimlerini karşılamak üzere kabartma, sesli, elektronik kitap, alt yazılı film ve benzeri materyallerin üretilmesiyle ilgili çalışmaların, MEB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ortaklaşa yürütüleceğini ifadesi de aynı maddede yer almaktadır. *Özürlüler Hakkında Kanun*'un 13. maddesine göre ise engellilerin yeteneklerine göre mesleklerini seçme hakları vardır ve bu alanda eğitim alma hakları kısıtlanamaz.

Günümüzde Türkiye’de, engellilerin kaynaştırma eğitimi ve gerekirse özel eğitim almalarına yönelik ayrıntılı düzenlemeler vardır. Bunlardan en önemlileri Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve MEB Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği’dir.

Kaynaştırma eğitimi *Özürlüler Hakkında Kanun*'da ilke olarak tanımlanmıştır. 2006 yılında yayımlanan *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*'nin 37. maddesinde şu ifade yer almaktadır: “Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini öncelikle yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte, bu bireyler için Bakanlıkça her tür ve kademedeki örgün ve yaygın özel eğitim okul ve kurumları da açılır. Gerçek ve özelliği belirleyici olan özel eğitime gerektiren bireylerin eğitim ve öğretimleri için 8/6/1965 tarihli ve 625 sayılı *Özel Öğretim Kurumları Kanunu*'ndaki esaslara uygun olarak özel okul veya kurum açabilirler.” *Özel eğitim ilkelerinin sayıldığı 1. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*'nin 6. maddesinde, özel gereksinimli öğrencilerin mümkün olduğunca akranlarıyla birlikte genel eğitim ortamlarında eğitim görmeleri vurgulanır:

- (c) *Özel eğitim hizmetleri, özel eğitime ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.*
- (ç) *Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, eğitim performansları dikkate alınarak, amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde ve değerlendirilmede uyarlamalar yapılarak, akranları ile birlikte eğitimlerine öncelik verilir.*
- (d) *Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için, rehabilitasyon hizmetlerini sağlayacak kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılır.*
- (e) *Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin bireysel yeterlilikleri ve tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri dikkate alınarak, bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilir ve eğitim programları bireyselleştirilerek uygulanır.*
- (f) *Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılımı ve eğitimleri sağlanır.*
- (g) *Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitime ihtiyacı olan bireylere yönelik etkinlik gösteren sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde çalışılır.*
- (ğ) *Özel eğitim hizmetleri, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır.”*

Aynı yönetmeliğe göre, özel eğitim ihtiyacı olan birey için, RAM'da oluşturulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından eğitimsel değerlendirme ve tanılama yapılır. Hazırlanan özel eğitim değerlendirme raporuna göre, özel eğitim gereksinimi olan birey için en az düzeyde sınırlandırılmış eğitim ortamı ve özel eğitim hizmetine karar verilerek bir eğitim

planı olu turulur. Bu planda, e itim ortamı sınırlandırılması en alt düzeyde tutulur. Özürlüler Hakkında Kanun'un 35. maddesine göre, görme, ortopedik, i itme, zihinsel ve ruhsal engelli, dil-konu ma, ses bozuklu u olan çocuklardan özel e itim de erlendirme kurulları tarafından özel e itim ve rehabilitasyon merkezlerine devam etmeleri uygun görülenlerin e itim giderlerinin, her yıl bütçe uygulama talimatında belirlenen miktarı MEB bütçesine aktarılan ödenekten karşılanır.

KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ ESASLARI ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ YÖNETMELİĞİ MADDE 23

- 1) Kayna tıma yoluyla e itim; özel e itime ihtiyacı olan bireylerin e itimlerini, destek e itim hizmetleri de sa lanarak yetersizli i olmayan akranları ile birlikte resmi ve özel; okul öncesi, ilkö retim, orta ö retim ve yaygın e itim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel e itim uygulamalarıdır.
- 2) Kayna tıma yoluyla e itim uygulamalarında a a ıdaki hususlar dikkate alınır:
 - a) Özel e itime ihtiyacı olan bireylerin, e itimlerini öncelikle yetersizli i olmayan akranları ile birlikte aynı kurumda sürdürmeleri sa lanır.
 - b) Özel e itime ihtiyacı olan bireyler kayna tıma yoluyla e itimlerini, yetersizli i olmayan akranları ile birlikte aynı sınıfta tam zamanlı sürdürebilecekleri gibi özel e itim sınıflarında yan zamanlı olarak da sürdürebilirler. Yan zamanlı kayna tıma uygulamaları, ö rencilerin bazı derslere yetersizli i olmayan akranlarıyla birlikte aynı sınıfta ya da ders di i etkinliklere birlikte katılmaları yoluyla yapılır.
 - c) E itim hizmetleri, bireylerin e itim performansına ve öncelikli ihtiyaçlarına göre planlanır.
 - ç) Kayna tıma yoluyla e itimlerine devam eden ö renciler; yetersizli i olmayan akranlarıyla aynı sınıfta e itim görmeleri halinde kayıtlı buldukları okulda uygulanan e itim programını; özel e itim sınıflarında ise sınıfın türüne göre bu Yönetmeli in 26ncı ve 27nci maddelerinde belirtilen e itim programını takip ederler. Ö rencilerin takip ettikleri programlar temel alınarak e itim performansı ve ihtiyaçları do rultusunda BEP hazırlanır.
 - d) Kayna tıma yoluyla e itim uygulaması yapılan okul ve kurumlarda, bu Yönetmeli in 73üncü maddesinde yer alan hükümler do rultusunda BEP geli time birimi olu turulur.
 - e) Kayna tıma yoluyla e itim uygulamaları yapılan okul ve kurumlarda ö rencinin yetersizli ine uygun fiziksel, sosyal, psikolojik ortam düzenlemeleri yapılır. Bu okul ve kurumlarda ö renciye verilen e itim hizmetlerinin etkin bir biçimde yürütülebilmesi amacıyla özel araç-gereç ile e itim materyalleri sa lanır ve destek e itim odası açılır.
 - f) Kayna tıma uygulamaları yapılan okul ve kurumlardaki personel, di er ö renciler ve onların aileleri özel e itime ihtiyacı olan bireylerin özellikleri

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 24. maddesinde kaynaştırma öğrencilerinin başlanmasının, devam ettikleri okulun sınıf geçme ve sınavlarla ilgili hükümlerine göre değerlendirileceği, öğrencilerin BEP'lerinin de değerlendirilmelerinde dikkate alınacağı yer almaktadır. Yönetmeliğin 34. maddesinde ise, eğitim-öğretim kurumlarından doğrudan eğitim alamayacak durumda olan okul öncesi ve ilköğretim çağındaki engelli çocuklara, evde eğitim verileceği ifade edilmektedir.

hakkında okul idaresince yapılan planlama doğrultusunda RAM, BEP gelişime birimindeki ilgili kişilerce bilgilendirilir.

- g) Okul ve kurumlarda, kaynaştırma yoluyla eğitim alacak bireylerin bir sınıfa en fazla iki birey olacak şekilde eğitim olarak dağılımı sağlanır.
- ğ) Kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden bireylerin bulunduğu sınıflarda sınıf mevcutları; okul öncesi eğitim kurumlarında özel eğitime ihtiyacı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 10, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 20 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir. Diğer kademelerdeki eğitim kurumlarında ise sınıf mevcutları; özel eğitime ihtiyacı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 25, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 35 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir.
- h) Kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilerin destek eğitim hizmeti almaları için gerekli düzenlemeler yapılır. Bu doğrultuda destek eğitim hizmetleri, sınıf içi yardım şeklinde olabileceği gibi destek eğitim odalarında da verilebilir.
- ı) Özel eğitim okul ve kurumlarına devam eden öğrencilerin kaynaştırma uygulamaları kapsamında, yetersizliği olmayan akranlarının devam ettiği okul ve kurumlarda bazı derslere ve sosyal etkinliklere katılması için gerekli tedbirler alınır.
- i) Kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilerin yetersizlik türü, eğitim performansı ve ihtiyacına göre; araç-gereç, eğitim materyalleri, öğretim yöntemi ve teknikleri ile ölçme ve değerlendirilmede gerekli tedbirler alınarak düzenlemeler yapılır.
- j) Kaynaştırma uygulamaları ilköğretim programlarını uygulayan özel eğitim okul ve kurumlarında; yetersizliği olmayan öğrencilerin, yetersizliği olan öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmeleri yoluyla ya da yetersizliği olmayan öğrenciler için bu okul ve kurumların bünyesinde aynı sınıf açılması şeklinde de uygulanabilir.
- k) Yetersizliği olmayan öğrenciler; istekleri doğrultusunda, çevrelerindeki özel eğitim okullarında açılacak sınıflara kayıt yaptırabilirler. Bu sınıfların mevcutları 5'i özel eğitime ihtiyacı olan birey olmak üzere okul öncesi eğitimde en fazla 14, ilköğretim ve ortaöğretimde 20, yaygın eğitimde 10 öğrenciden oluşur.
- l) Kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilerin bulunduğu ilköğretim okullarında bu öğrencileri örgün eğitime hazırlamak amacıyla gerektiğinde hazırlık sınıfları açılabilir. Bu sınıflardaki eğitim-öğretim hizmetleri, bu Yönetmeliğin 48. maddesindeki hükümler doğrultusunda yürütülür.

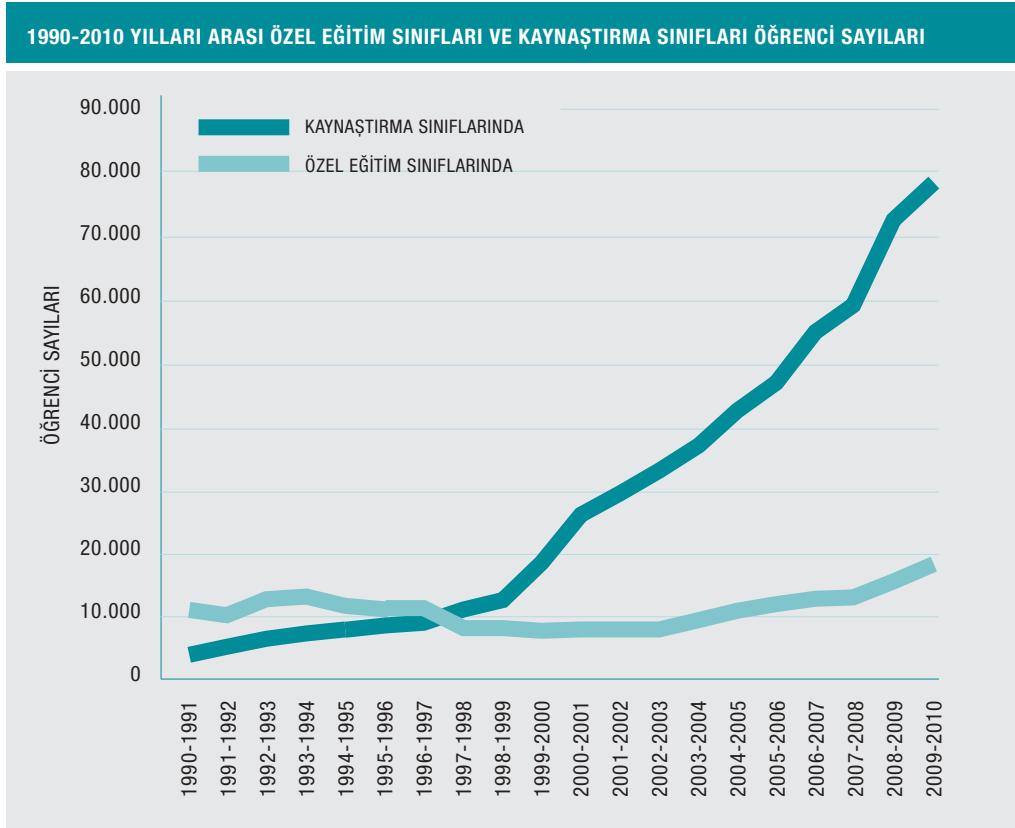
Özet olarak, özel gereksinimli çocukların eğitimiyle ilgili Türkiye’de mevzuatta kapsamlı düzenlemeler yapılmış, kaynaştırma eğitimi ilke, ayrıştırılmış ortamlarda eğitim istisna olarak tanımlanmıştır. Doğrudan engellilerin eğitimi için hazırlanmış düzenlemelere ek olarak Türkiye’de eğitimle ilgili neredeyse tüm düzenlemelerde engellilerin eğitim hakkından yararlanmalarını kolaylaştırıcı hükümler mevcuttur. Ancak, özel gereksinimli çocukların eğitime erişim hakkının güvence altına alınması için çocuğun okula kayıtlı olup olmadığı, makul düzenlemelerin yapılıp yapılmadığı, eğitimin çocuğun bireysel gereksinimlerine uygun olup olmadığı ve çocuğa ihtiyaç duyduğu araç-gerecin sağlanıp sağlanmadığı sürekli izlenmeli, bu konularda yetki ve görev sahibi olanlar açıkça belirlenmelidir. Bu görevlerin yerine getirilmemesi, eğitim hakkından yararlanma bakımından ayrımcılık olarak tanınmalıdır.⁴²

TÜRKİYE'DE KAYNAŞTIRMA UYGULAMALARI

Bir önceki bölümde aktarıldığı üzere, Türkiye engellilerin eğitimi hakkındaki imiyle ilgili uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf ve bu haklar ulusal mevzuatta da önemli ölçüde güvence altına alınmıştır. Ulusal mevzuatta da özel gereksinimli öğrencilerin bütününe erişim ortamlarında akranlarıyla birlikte eğitilmelerini ilke olarak benimsenmiş ve kaynaştırma eğitimi üzerine ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Bu bölümde, mevzuatın ötesine geçilerek, Türkiye'deki kaynaştırma uygulamaları üzerine yapılan araştırmaların sonuçları aktarılacak, kaynaştırma eğitiminin mevcut durumuna değinilerek tartışılacaktır.

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002'ye göre, Türkiye'deki toplam nüfusun % 12,29'unu özel gereksinimli bireyler oluşturuyor.⁴³ Aynı araştırmaya göre 0-9 yaş grubu içindeki özel gereksinimli bireylerin oranı % 4,15 ve 10-19 yaş grubu içinde % 4,63'tür. 1983 yılında yürürlüğe giren, kaynaştırma eğitiminin gerekliliğine ilk kez değinen Özel Eğitimde Muhtaç Çocuklar Kanunu ile Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları başlatılmıştır.⁴⁴ Özel eğitim gereksinimli, farklı engel gruplarından çocuklar genel ilköğretim okullarında eğitilmeye başlanmıştır. Kaynaştırma eğitimi iyileştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla 1992-1993 eğitim öğretim yılında 12 ilde, okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde 88 pilot okulda kaynaştırma uygulaması yapılmıştır.⁴⁵

Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretimde kaynaştırma ve özel eğitim sınıflarında eğitilmeyen öğrenci sayısının 1990-1991 eğitim öğretim yılından bu güne gelişimi aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.⁴⁶

Bu grafik incelendi inde, 1997 yılından itibaren kayna tırma sınıflarında verilen e itimin hızlı bir biçimde yaygınla tı ı görülür. Bu artı , 1997 yılında 573 sayılı Kanun Hükmünde Karamame kapsamında olu tunulan “Kayna tırma Uygulamaları Sistemi” nin yürürlü e girmesiyle açıklanabilir. 1997/1998 e itim ö retim yılında 10.516 özel gereksinimli çocuk genel e itim sınıflarında e itim görmekteyken, bu sayı 2009/2010 e itim ö retim yılında 76.204'e çıkmı tır. Daha önce belirtildi i gibi, bu artı sevindirici olmakla birlikte, henüz yeterli düzeye ula mamı tır. Genel e itim okulları içerisindeki özel e itim sınıflarında e itim alan özel gereksinimli ö renci sayısı ise 1990-1991 e itim ö retim yılında 9.970 iken, bu sayı 2009/2010 e itim ö retim yılında 15.712'ye çıkmı tır.

İLKÖĞRETİMDE VE ORTAÖĞRETİMDE KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİSİ SAYILARI, 2002-2009⁴⁷

Eğitim-Öğretim Yılı	Kaynaştırma Eğitimi İlköğretim	Kaynaştırma Ortaöğretim	Toplam
2002-2003	29.684	1.365	31.049
2003-2004	30.960	1.768	32.728
2004-2005	39.921	1.830	41.751
2005-2006	43.535	1.428	44.963
2006-2007	52.745	1.563	54.308
2007-2008	55.866	1.797	57.663
2008-2009	68.022	2.663	70.685

2009-2010 EĞİTİM-ÖĞRETİM YILI ÖZEL EĞİTİM SINIFLARI VE KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ OKUL, SINIF VE ÖĞRENCİ SAYILARI⁴⁸

Eğitim Türü	Okul Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı
Özel Eğitim Sınıfı	1.485	10.373	15.712
Kaynaştırma Eğitimi - İlköğretim	12.079	34.914	71.142
Kaynaştırma Eğitimi - Ortaöğretim	2.194	2.755	5.062
Toplam	15.758	48.042	91.916

47 Sezgin, 2009, Özel E itim Rehberlik ve Danı ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü, 2010b.

48 Özel E itim Rehberlik ve Danı ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü, 2010b.

49 Bu veri, Türkiye Özürlüler Araştırması 2002'de hesaplanan oranlara göre, TÜ K2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus verileri temelinde projeksiyon yapılarak elde edilmi tır.

50 Özel E itim Rehberlik ve Danı ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü'nden sa lanan veriler (2010).

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002'de hesaplanan, özel gereksinimli bireylerin toplam nüfusa oranlarına göre, 2010 yılında Türkiye'de 0-19 ya grubu içinde 1.105.630 özel gereksinimli bireyin bulundu u söylenebilir.⁴⁹ 2009/2010 yılında ise, okul öncesinde kayna tırma e itimi alan 24.115 ö renciyle birlikte toplamda 0-19 ya grubu içerisinde 116.031 ö renci yan ve tam zamanlı kayna tırma e itimi almı tır.⁵⁰ Sonuç olarak, kayna tırma e itimi alan özel gereksinimli çocukların sayısında özellikle 1997 yılından itibaren ya anan önemli artı , bu ya grubunda bulunan özel gereksinimli çocuk sayısı göz önüne alındı nda yetersiz kalmaktadır.

KAYNAŞTIRMA UYGULAMALARI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR VE SONUÇLARI

Türkiye’de kaynaştırma uygulamalarının başladığı yıllardan itibaren, bu uygulamaları inceleyen çok sayıda araştırma, makale, yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak kaynaştırma kavramı ve ilkeleri, kaynaştırma eğitimi ve özel gereksinimli bireylere yönelik tutum, bilgi ve görüşler ve kaynaştırma öğrencilerinin özellikleri incelenmiştir. Bu bölümde araştırmalardan elde edilen bulgular, özel gereksinimli bireylerin eğitimi hakkındaki ve kaynaştırma eğitimini düzenleyen uluslararası ve ulusal mevzuat ışığında incelenecektir.

Kaynaştırma uygulamalarının başarıya ulaşmasında en önemli etmenlerden olan destek eğitim hizmetlerinin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına gereksinim oldukça büyüktür.

Türkiye’de kaynaştırma kavramı ve uygulamalarını konu edinen çalışmalarda, kaynaştırma eğitiminin gerekliliği savunulmuş,⁵¹ kaynaştırma eğitiminin ilkeleri ve başarılı bir kaynaştırma eğitimi için gerekli olan destek hizmetleri açıklanmıştır.⁵² Yazarlar bu çalışmaları, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde belirtilen destek hizmetlerinin kaynaştırma uygulamalarının başarısının en önemli belirleyicisi olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde kaynaştırma eğitimi için, sınıfın mevcudu, özel gereksinimli öğrencilerin gereksinimlerinin sağlanması, BEP’lerin uygulanması, öğretmen-öğrenci ilişkisinin sağlanmasıyla ilgili yapılmış düzenlemelerin uygulamalarda yeterince gerçekleştirilmediği ortaya konmuştur.⁵³

ÇHK’da engelli çocukların akranlarıyla birlikte genel eğitim okullarında eğitim görmesine gerekli önlemlerin alınması ve yeterli desteğin verilmesinin etkili olması gerektiğini vurgular. Komitenin belirttiği önlem ve desteklerden biri öğretmenlere konuyla ilgili eğitim verilmesidir. Türkiye’de sınıf ve branş öğretmenleri ile öğrencilere özel eğitimle ilgili destek verebilecek daha fazla sayıda uzman yetiştirilmesi önemlidir. Eğitim Reformu Girişimi’nin yayınladığı *Eğitim İzleme Raporu 2009*’da (2010) verilen istatistiklere göre 2009-2010 eğitim öğretim yılında rehber öğretmen başına 1.018 öğrenci düşmektedir. Bu alandaki öğretmen ihtiyacının kısa sürede giderilmesi kaynaştırma eğitiminin etkililiğini artıracaktır.

Türkiye’deki birçok araştırmacı tarafından, kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları⁵⁴ ve kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumlu tutumlar sergilemelerinin önemi vurgulanmıştır. Yapılan araştırmalara göre, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumları, kendilerini bu eğitim modeli konusunda yeterli hissedip hissetmediklerine göre değişmektedir. Kendilerini bu konuda yetersiz hisseden öğretmenler, kaynaştırma modelini uygulama konusunda isteksiz davranabilmektedirler.⁵⁵ Alan araştırmalarında öğretmenlerin, özel eğitim desteği verilmesi koşuluyla kaynaştırma eğitimini destekledikleri sonucu ortaya çıkmıştır.⁵⁶ Sucuoğlu ve Kargın (2008) kaynaştırma eğitimi yapılan sınıflarda öğretmenlere ve öğrencilere hiçbir özel eğitim desteğinin sağlanmadığını, öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar karşısında çaresiz kaldıklarını ifade etmiştir. Sınıfında özel gereksinimli öğrenci bulunan bir öğretmenle yaptıkları görüşmede bu sorun dile getirilmiştir.

51. Batu, 2000; Bayçık, 1997; Eripek, 1984a, 1984b, 1988; Tufekçioğlu, 1997.

52. Kırcalı-ftar, 1997, 1998b; Batu, 2000.

53. Aydın ve Şahin (2002) kaynaştırmadan aktaran Sucuoğlu, 2004.

54. Bir araştırmada, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusunda kendi yeterliliklerini değerlendirebilecekleri bir değerlendirme aracı tanıtılmıştır. (Kırcalı-ftar, 1998b).

55. Aydın ve Şahin (2002) kaynaştırmadan aktaran Sucuoğlu, 2004.

56. Baykoç-Dönmez ve ark. (1997) kaynaştırmadan aktaran Sucuoğlu, 2004.

“42 öğrenciden oluşan bir sınıfta öğretmenlik yapmaktayım. Meslek hayatımda yedinci yılımı doldurmakla birlikte zaman zaman çaresiz kaldığım anlar olmuştur. Şu anda ikinci sınıfta okutuyorum ve sınıfta iki öğrenci okuma yazma becerisini kazanamadı. Başladığımız gündən bu yana, yani birinci sınıftan beri epeyce ilerleme gösterdiler ama daha fazla ilgiye ihtiyaç duyuyorlar. Çocukların aileleri eğitim düzeyi düşük aileler. Bu yüzden bana çok fazla destek olamıyorlar. Sınıftaki diğer öğrenciler de çok fazla ilgi istiyorlar. Yaşları küçük ve hareketliler. Hem diğer çocuklarla ilgilenip, hem de bu iki öğrenciyle çalışmakta çok zorlanıyorum. Beni asıl rahatsız eden bu iki öğrenciyle biraz ilgilensem ilerleme gösterecekler ama ne kadar uğraşırsam uğraşayım zaman ayıramıyorum. Doğrusu bu öğrenciler için ne yapacağım konusunda bunalmış durumdayım ve yardıma ihtiyaç duyuyorum.”⁵⁷

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de “özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranlarıyla birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür” ifadesi yer almaktadır. Bu maddeyle ilgili, kaynaştırma eğitimi veren öğretmenlerin karşılaştıkları en önemli güçlüklerden birisi, özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarını azaltmak veya ortadan kaldırmak konusudur. Problem davranışları “yeni beceriler öğrenmeyi, var olan becerileri kullanmayı engelleyen, sosyal etkileşimi olumsuz etkileyen ve öğrencinin kendisine ve çevresine zarar verebilen davranışlar” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸ Aynı çalışmaya göre, diğer çocuklarda da gözlemlenen bu davranışların, özel gereksinimli çocuklarda daha sık ortaya çıkması nedeniyle birçok öğretmen kaynaştırma uygulamalarına olumsuz yaklaşmakta, kaynaştırma öğrencilerini sınıflarında istemeyebilmektedirler.

Kaynaştırma uygulamalarını yürüten öğretmenlerin özel gereksinimli öğrenciyi de kapsayacak biçimde etkili bir sınıf yönetimi yürütebilmesi için, problem davranışları azaltacak ve olumlu davranışların artmasını sağlayacak yöntem ve teknikleri bilmesi gerekir.⁵⁹ Bu yöntemlerin en önemlilerinden biri olan pekiştirme⁶⁰ (ödüllendirme) tekniklerini kullanma konusunda toplam 24 kaynaştırma öğretmeniyle yapılan bir araştırmada, öğretmenlerin pekiştirme tekniklerini bilmedikleri, öğrencilerin olumlu davranışlarını ödüllendirmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır.⁶¹ Öğretmenlerin pekiştirme kullanmak için hazırlık yapmadıkları, pekiştirme olarak kabul ettikleri şeylerin aslında pekiştirme kategorisinde bulunmadığı, pekiştirme sürecinin yanlış uygulandığı gözlemlenmiştir. Araştırmacılar bu sonuçlardan yola çıkarak, kaynaştırma uygulamalarını yürüten öğretmenlerin etkili pekiştirme kullanma konusunda eğitim almaları ve bu konuda destek özel eğitim hizmetlerinin sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Öğretmen, idareci, veli ve akran tutumları kaynaştırma eğitiminin başarısını önemli ölçüde etkilemektedir. Tutumların olumlu yönde gelişmesinde kaynaştırma eğitimi konusunda yapılan bilgilendirmeler önemli rol oynamaktadır.

Kaynaştırma eğitimiyle ilgili yasal düzenlemelerin ve bu eğitime ayrılan kaynakların yanında, uygulamada yer alan aktörlerin tutumları uygulamaların başarısını önemli ölçüde etkiler. Sart ve ark. (2004) *Türkiye Kaynaştırma Eğitiminde Nerede?: Eğitimciye Öneriler* adlı makalelerinde, diğer faktörleri etkileme gücüne sahip olduklarından dolayı, tutumlara kaynaştırma uygulamalarının başarılı olmasında aynı önem atfediyorlar. Türkiye’de bu alanda yapılan araştırmalarda, öğretmen, öğretmen adayları, idareci, kaynaştırma öğrencileri, akranları ve onların anne-babalarının kaynaştırma eğitimi ve özel

57 Sucuoğlu ve Kargın, 2008 s. 42.

58 Sucuoğlu ve Kargın, 2008 s. 216.

59 A.g.e.

60 “Pekiştirme, bir davranışı izleyen ve o davranışın ileride gerçekleşme olasılığını artıran diğer bir deyişle, davranışı güçlendiren süreçtir.” (Batu ve Kırcalıoğlu, 2010 s. 117)

61 Çiftçi, Yılmaz ve Altun (2002) kaynaştırma aktaran Sucuoğlu, 2004.

gereksinimli öğrencilere ilişkin görüşleri, tutum ve bilgi düzeyleri incelenmiştir. Bu çalışmalarla göre, öğretmenler temel olarak kaynaştırma eyleminin gerekli ve yararlı olduğunu düşünmektedirler.⁶² Bazı öğretmenler kaynaştırma uygulamasının tam gün yapılmasını daha uygun buluyorlar.⁶³ Araştırmalarda kaynaştırma sınıflarındaki öğrencilerin sosyal kabullerinin, öğretmenlerin tutumlarıyla yakından ilişkili olduğu da belirtiliyor.⁶⁴

İlköğretim müdürlerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını inceleyen bir araştırmada, bazı müdürlerin kaynaştırma eylemini konusunda bilgi sahibi olmadığı ve çocuğunun kendi okulunda kaynaştırma uygulaması yapılmasını istemedikleri ortaya çıkmıştır.⁶⁵ İlköğretim müfettişleriyle yapılan bir araştırmaya göre, müfettişler özel gereksinimli öğrenciler hakkında yetersiz bilgi sahibidirler ve kaynaştırma eyleminin başarıya ulaşması için idarecilerin ve öğretmenlerin bu eyleme inanmaları gerektiğini belirtmektedirler.⁶⁶

Bazı çalışmalarda öğretmen, müdür, müfettiş ve öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının, bu konuda yapılan bilgilendirme çalışmalarıyla olumlu yönde değiştiği gösterilmiştir.⁶⁷

Öğretmen, idareci ve müfettişlerle yapılan çalışmalarda, öğretmenlerin sınıf denetiminde kaynaştırma öğrencileri nedeniyle zorluk yaşadıkları, kaynaştırma eyleminin bireysel çaba ve özveri gerektirmesi, okullarda ve sınıflarda kaynaştırma eylemi için ön hazırlık yapılmaması, öğrencilerin uygun yöntemlerle seçilmemesi, özel gereksinimli öğrencilerin akranları tarafından kabul görememeleri, anne-babaların eylemsiz olması ve öğretmenlerin kaynaştırma programını uyarlayamamaları gibi sorunlar ön plana çıkmıştır.⁶⁸ Buna ek olarak öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi, sınıf geçmeleri ve mezuniyetleri konusunda sıkıntı çekmekte, bu konuda destek hizmetlerine gereksinim duymaktadırlar.⁶⁹ Öğretmenlerin en çok öğretim yöntemleri konusunda bilgiye gereksinim duyduğunu saptanmıştır. *Öğretmen, Yönetici ve Anne Babaların Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi* çalışmasının sonuçlarına göre, ankete katılan 907 sınıf öğretmenin % 86,4'ü kaynaştırma eylemi konusunda yeterli bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir; ancak, öğretmenlerin % 89,7'si bu konuda daha fazla bilgi talep etmemektedirler.⁷⁰

Aynı araştırmaya göre öğretmenlerin % 77,1'i sınıflarında bulunan engelli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanmadığını, %70,9'u mevcut müfredat programını uyguladıklarını belirtmiştir.

Ankete katılan öğretmenlerin % 53,8'i özel gereksinimli öğrencileri daha çok derse katılmaları için teklif ederek, % 48,6'sı sık tekrarlar yaparak, %23,4'ü eve ek ödevler vererek mevcut müfredat programını uygularken özel gereksinimli öğrenciler için düzenlemeler yapmaktadırlar.

Velilerin kaynaştırma eylemine ve kaynaştırma öğrencilerine ilişkin görüşleri ve tutumları da bu alandaki bazı araştırmaların konusu olmuştur. Bu çalışmaların sonucuna göre, veliler genel olarak kaynaştırma eylemi hakkında olumlu görüşlere sahiptir; ancak hem özel gereksinimli hem de diğer çocukların velilerinin var olan uygulamalar hakkında çekinceleri vardır.⁷¹ 109 özel gereksinimli ve 233 özel gereksinimi olmayan öğrencinin velisiyle yapılan bir araştırmaya göre, özel gereksinimli çocukların anne-babaları çocukları için en uygun eylem düzenlemesinin tam kaynaştırma olduğunu belirtirken, diğer veliler özel

62 Batu ve ark., 2004; Dilken ve Sucuoğlu 1999; Uysal, 2003

63 Baykoç-Dönmez, Avcı ve Arslan, 1997.

64 Kız, 2001.

65 Pınar-Sazak ve Yılmaz, 2004.

66 Gözün ve Yılmaz, 2004.

67 Kayaoğlu (1999); Ahabaz (1997); Yılmaz, Ahabaz ve Peker (1997, 1998) kaynaklarından aktaran Sucuoğlu, 2004.

68 Sucuoğlu, 2004.

69 Dilken (1998); Batu (1998)

kaynaklarından aktaran Sucuoğlu, 2004.

70 Kargın ve ark., 2005.

71 Baykoç-Dönmez ve ark., 1998; Kargın ve ark., 2005; Küçükler ve Kanık-Richter, 1994; Metin, 1999; Temir, 2002.

gereksinimli çocuklar için en uygun eğitim eklinin ayrıntılı bir şekilde ifade etmişlerdir.⁷² Kaynaştırma eğitiminin başarısı, anne-babaların çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmelerine yakından bağlıdır.⁷³ Kargın ve arkadaşlarına (2005) göre, görülen özel gereksinimli öğrenci velilerinin hepsi evde çocuklarına nasıl öğretim yapılacağı konusunda ve çocuklarının problemleriyle başa çıkma yöntemine yönelik rehberliğe ihtiyaç duymaktadırlar. Kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin, öğretmenlerle iletişimi kurarak özel eğitime sürecine dahil olduğu, genel olarak annelerin, babalara oranla sürecin içinde daha fazla yer aldığı saptanmıştır.⁷⁴

Akranlarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının incelendiği bir araştırmaya göre, tutumların belirleyicileri arasında birlikte öğrenim görme süresi, sınıf düzeyi, engelliliği tanıyan bilgi düzeyi de mevcuttur.⁷⁵

Diğer bir grup kaynaştırma araştırmalarında, özel gereksinimli öğrencilerin özellikleri incelenmiştir. Farklı engel gruplarından özel gereksinimli öğrencilerin sosyal gelişimi,⁷⁶ sosyal iletişim davranışları,⁷⁷ dil gelişimi,⁷⁸ uyumsal davranışları,⁷⁹ benlik kavramları,⁸⁰ okuduğunu anlama becerileri,⁸¹ akademik becerileri,⁸² okuma-yazma güçlükleri⁸³ ve kaynaştırma ortamında karşılaşılan sorunlar⁸⁴ araştırılmıştır. Bulgulara göre, kaynaştırma eğitimi alan zihinsel engelli çocuklar, özel eğitim sınıflarında eğitime giren yaşıtlarına göre daha fazla sözcük dağarcığına sahiptirler. Genel olarak, özel gereksinimli öğrenciler okuma-yazma güçlüğünü çekmekte ve bunun düzeyi engel türüne ve destek hizmetlerinin kullanımına göre değişmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda kaynaştırma öğrencilerinin akranları tarafından daha az kabul gördüğü,⁸⁵ akranlarına göre daha fazla problemleriyle karşılaşmakta ve daha az sosyal beceriye sahip oldukları gözlemlenmiştir.⁸⁶ Kaynaştırma öğrencilerinin akranlarıyla birlikte akademik olmayan derslere katılması onların sosyal kabullerinin artmasını sağlamaktadır.⁸⁷

Özetle, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde ve iç mevzuatında yer alan, engelli çocukların akranlarıyla birlikte genel eğitim okullarında eğitim görmesi ilkesinin gereklerinin tam anlamıyla yerine getirildiği söylenemez. Yukarıda sonuçları özetlenen araştırmalara göre, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitime sınıfa kaynaştırılmaları için gerekli önlemler alınması, yeterli özel eğitim destek hizmetlerinin sunulması gerekmektedir. Öğretmenlere, okul yöneticilerine, ailelere ve öğrencilere kaynaştırma eğitimi üzerine bilgilendirme yapılarak, eğitimciler ve öğrencilere gerekli beceriler kazandırılarak, okulların kaynaştırma eğitimine daha hazır hale getirilmesi gereklidir. Okullarda fiziksel çevre ve ders programlarıyla ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması da önemlidir. Sınıf düzenlemeleri Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre yapılmalı, özel gereksinimli öğrencilerin eğitim performansına ve öncelikli gereksinimlerine göre bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanmalı, okullarda yeterli sayıda rehberlik ve özel eğitim öğretmeni bulunmalıdır.

72 Baykoç-Dönmez ve ark., 1998

73 Metin, 1999

74 Sucuoğlu, 1996

75 Kargın ve Baydık, 2002

76 Çolak, 2003

77 Bayşal, 1999

78 Granit, 1990

79 Kavanoz, 1999

80 Bal ve Avcı, 1999; Güleç ve

Metin, 2000

81 Deretarla, 2000

82 Tıra, 2000

83 Akçamete ve ark. (2003)

kaynaştırmadan aktaran Sucuoğlu, 2004

84 Gürbanoğlu, 2003

85 Akhbar, 2004

86 Sucuoğlu ve Özokçu (2004).

87 Çivelek (1992) kaynaştırmadan aktaran Sucuoğlu, 2004

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de kaynaştırma yoluyla eğitim durumu, özel gereksinimli bireylerin eğitim hakkını düzenleyen uluslararası ve ulusal mevzuat ve mevcut uygulamaları içinde analiz edildiğinde aşağıdaki saptamalar ve öneriler öne çıkıyor:

Kaynaştırma eğitimi için mevzuatta gerçekleştirilen olumlu gelişmelerin uygulamaya yansıtılması hızlandırılmalıdır.

Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları 1983 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitimde Muhtaç Çocuklar Kanunuyla başlatılmış, 1997 yılında 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında oluşturulan "Kaynaştırma Uygulamaları Sistemi"nin yürürlüğe girmesiyle akranlarıyla birlikte genel eğitim sınıflarında eğitim gören özel gereksinimli öğrencilerin sayısında hızlı bir artış anlamına gelir. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin sayısının her geçen sene artması sevindirici bir gelişme olmakla birlikte, bu sayının daha hızlı bir şekilde artması ve mevcut uygulamaların daha etkili hale getirilmesi gerekmektedir.

Araştırmalar, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan, engelli çocukların akranlarıyla birlikte genel eğitim okullarında eğitim görmesi ilkesinin gereklerini tam olarak yerine getiremediğini göstermektedir. Benzer biçimde, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde belirtilen kaynaştırma eğitimi esaslarının da amaçlandığı ölçüde yerine getirilmesi için ek çabalar gerekmektedir.

Özel Eğitim Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından kaynaştırma eğitimi üzerine hazırlanan yönetici, öğretmen ve aile kılavuzu gibi çalışmalar ile üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından etkili bir kaynaştırma eğitimi verilebilmesi amacıyla yürütülen araştırmaların artan bir biçimde desteklenmesi ve özendirilmesi önem teşkil etmektedir.

Kaynaştırmanın başarıya ulaşmasında belirleyici olan destek eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi için atılabilecek birçok adım vardır.

Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları üzerine yapılan araştırmalar; sınıf öğretmenlerinin, müdürlerin, velilerin ve özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde yaşadıkları sorunlara dikkat çekmektedir. Bu sorunların temelinde, kaynaştırma eğitiminin ayrılmaz bir parçası olan destek eğitim hizmetlerinin yetersizliği önemli bir yere sahiptir. Eğitim fakültelerinin özel eğitim bölümleri, RAM'lar ve bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğiyle etkili destek eğitim mekanizmaları geliştirilmelidir.

Kaynaştırma destek eğitim hizmetlerinin en önemlilerinden biri olan, mevzuatta yer almasına rağmen uygulanmayan gezici öğretmenlik düzenlemesinin yerine geçirilmesi ile mevzuatta yer almayan danışmanlık ve yardımcı öğretmenlik düzenlenmesi ve uygulanması önemli ileride adımlar teşkil edecektir.

Ayrıca, kaynaştırma eğitiminin başarılı olmasında büyük rol oynayan diğer önemli destek eğitim hizmetlerinden dil, konuşma terapisi ve fizyoterapi gibi hizmetlerin, yan-zamanlı ya da gezici uzmanlar tarafından özel gereksinimli öğrencilere sunulması oldukça önemlidir.

Kaynaştırma eğitiminin etkililiğinin artırılması için insan kaynağının nitelik ve nicelik olarak güçlendirilmesi gereklidir.

Kaynaştırma eğitimi uygulanan okullarda yeterli sayıda rehberlik ve özel eğitim öğretmeni bulunmamaktadır. Özel eğitim fakültelerine daha fazla kaynak ayrılarak, bu alanlardaki öğretmen açığının kapatılması önemlidir.

Sınıf öğretmenlerinin etkili bir kaynaştırma eğitimi verebilmesi için, okullarda ve sınıflarda fiziksel koşullar kaynaştırma eğitime uygun hale getirilmeli, sınıf mevcutları azaltılmalı ve öğretmen materyallerinde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Çok sayıda öğretmen, sınıflarına gelen özel gereksinimli öğrencilerin özellikleri ve gereksinimleri üzerine bilgi sahibi olmadan bu öğrencilerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Sınıf, branş ve rehberlik öğretmenlerine sınıflarına gelecek kaynaştırma öğrencileri üzerine gerekli bilgilendirme yapılmalı, eğitimcilere gerekli beceriler kazandırılmalıdır.

Öğretmenlere özel gereksinimli öğrencilerin eğitim performansına ve öncelikli gereksinimlerine göre BEP hazırlama ve bu öğrencilerin başarılarını değerlendirme konusunda eğitim verilmesi önemlidir.

Kaynaştırma uygulamalarını yürüten öğretmenlere özel gereksinimli öğrenciyi de kapsayacak biçimde etkili bir sınıf yönetimi oluşturabilmeleri, problem davranışları azaltabilmeleri ve olumlu davranışların artmasını sağlayabilmeleri için pekileştirici kullanma konusunda eğitim verilmeli, bu konuda destek özel eğitim hizmetleri sağlanmalıdır.

Kaynaştırma sürecinde yer alan diğer aktörlerin de etkin katılımı teşvik edilmelidir. Bu kapsamda, ailelere ve yöneticilere özel önem atfedilmelidir.

Kaynaştırma eğitiminin başarılı bir öğretmen-veli işbirliğine ve ailelerin çocuklarının eğitimiyle ilgilenmelerine yakından bağlıdır. Türkiye’de özel gereksinimli çocukların ailelerine, evde çocuklarına nasıl eğitim verileceği konusunda ve çocuklarının problemleri davranışlarını iyileştirmeye yönelik rehberlik hizmeti sağlanmalıdır.

Son olarak, okul müdürlerinin kaynaştırma eğitimi konusunda bilgilendirilerek, kendi okullarında kaynaştırma eğitimini uygulamaları için teşvik edilmesinin kaynaştırmanın başarıya ulaşmasında fark yaratacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., Gürgür, H., Kı , A. ve Kayao lu, H. (2003). *Kaynaştırma programlarına yerleştirilmiş öğrencilerin okuma yazma güçlükleri*. 12. Ulusal Özel E itim Kongresi'nde sunulmu bildiri, Ankara.
- ASHK (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi). *Conclusions 2003 (Slovenia)* (Slovenya Ülke Raporu De erlendimesi). 03.02.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Slovenia2003_en.pdf.
- ASHK (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi). *Conclusions 2003 (Romania)* (Romanya Ülke Raporu De erlendimesi). 03.02.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Romania2003_en.pdf.
- ASHK (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi). *Conclusions 2005 (Estonia)* (Estonya Ülke Raporu De erlendimesi). 03.02.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Estonia2005_en.pdf.
- ASHK (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi). *Conclusions 2005 (Moldova)* (Moldova Ülke Raporu De erlendimesi). 03.02.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Moldova2005_en.pdf.
- ASHK (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi). *Conclusions 2003 (Italy)* (talya Ülke Raporu De erlendimesi). 03.02.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Italy2003_en.pdf.
- ASHK (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi). *Conclusions 2005 (Cyprus)* (Kıbrıs Ülke Raporu De erlendimesi). 03.02.2011, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/State/Cyprus2005_en.pdf.
- Aydın, B. ve ahin, R. (2002). *Kaynaştırma programının uygulandığı okullardaki uygulamalarla özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin karşılaştırılması*. 11. Özel E itim Kongresi'nde sunulmu bildiri, Konya.
- Bal, S. ve Avcı, N. (1999). Okulöncesi dönemdeki engelli çocukların normal okulöncesi e itim kurumlarına entegrasyonu. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-27.
- Batu, S. (1998). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Yayınlanmamı doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batu, S. (2000). Kayna tırma, destek hizmetler ve kayna tırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Batu, S., Kırcalı-ftar, G. ve Uzuner, Y. (2004). Özel gereksinimli öğrencilerin kayna tırıldı ı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kayna tırmaya ili kin görüş ve önerileri. *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 33-50.
- Batu, S. ve Kırcalı-ftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Baydık, B. (1997). Özel e itimde kayna tırma ve okul öncesi kurumların kayna tırmadaki önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 27-29.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N. Ve Aslan, N. (1997). *İlk ve Ortaokul Öğretim Kurumu Öğretmenlerinin Engellilere ve Kaynaştırmaya İlişkin Bilgi ve Görüşleri*. 4. Ulusal E itim Bilimleri Kongresi'nde sunulmu bildiri, Eski ehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., ve Aslan, N. (1998). Engelli ve engelsiz çocu u olan anne babaların engellilere ve entegrasyona yönelik dü ünceleri. *Destek*, 1(1), 25-33.
- Baysal, N. (1989). *Okulöncesi dönemindeki down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocukların entegrasyonunda sosyal iletişim davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamı doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sa lık Bilimleri Enstitüsü.

- Çiftçi, , Yıkın , A. ve Altun, S. A. (2002). *Kaynaştırma sınıfında çalışan öğretmenlerin kaynaştırılmış öğrencilere yönelik pekiştirici kullanma durumlarının belirlenmesi*. 11. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Konya.
- Civelek, A. (1992). *Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların sosyal kabul görmelerinde bütünleştirmenin etkileri*. 1. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Ankara.
- Çolak, A. (2009). *Kaynaştırma Uygulanan Bir İlköğretim Sınıfındaki Sosyal Yeterlik Özelliklerinin Betimlenmesi ve İyileştirilmesi Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dererarla, E. (2000). *Kaynaştırma uygulaması yapan ilköğretim okullarının 3. sınıfına devam eden normal işiten ve işitme engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diken, . H. (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diken, . H. ve Sucuoğlu, B. (1999). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 25-39.
- EHİS (Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme). 03.02.2011, <http://www2.ohchr.org/english/law/disabilities-convention.htm> (ingilizce), <http://www.egitimdehaklar.org/documents/98.pdf> (Türkçe).
- ESKHUS (Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi). 03.02.2011, <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm> (ingilizce), <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/83-93.pdf> (Türkçe).
- ERG (Eğitim Reformu Girişimi) (2010). *Eğitim izleme raporu 2009*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Eripek, S. (1984a). Normal sınıflarda işitme engelli çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 48(8), 20-31.
- Eripek, S. (1984b). Normal sınıflarda ağır öğrenen çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 50(9), 34-36.
- Eripek, S. (1986). Engelli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi: Kaynaştırma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 157-169.
- Feuser, G. (2002). *Von der Integration zur Inclusion*. Baden Allgemeinpaedagogische Tagung'da sunulmuş bildiri, Baden (Wien).
- Granit, A. (1990). *Kaynaştırma ortamında bulunan 3-6 yaş işitme engelli çocukların dil gelişimlerinde sanat ve el becerisi etkinliklerinin yeri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözün, Ö. ve Yıkın , N. (2004). *İlköğretim müfettişlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Gül, . I. (2009). *Eğitime erişim, Eitimde ayrımcılık yasağı ve fırsat eşitliği*. I. Tüzün, (der.), *Eğitim hakkı ve eğitimde haklar: Uluslararası insan hakları belgeleri ışığında ulusal mevzuatın değerlendirilmesi içinde*, 17-99. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Güleç, H. ve Metin, N. (2000). *Özel sınıflara ve kaynaştırma sınıflarına devam eden ilköğretim düzeyindeki eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarla engelli olmayan çocukların benlik kavramlarının karşılaştırılması*. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2), 16-27.
- Gürboba, C. (2003). *Kaynaştırma ortamında işitme engelli öğrencilerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gürgür, H. (2008). *Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında işbirliği ile öğretim yaklaşımının incelenmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kargın, T. ve Baydık, B. (2002). *Kaynaştırma ortamındaki işitme engelli olmayan öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli deyimler açısından incelenmesi*. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 27-39.

- Kargın, T., Acarlar, F. ve Sucuo lu, B. (2005). Öğretmen, yönetici ve anne babaların kayna tırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 55-76
- Kayao lu, H. (1999). *Bilgilendirme programının normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ortamındaki işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavanoz, A. (1999). *Özel eğitim ve kaynaştırma eğitimine devam eden eğitilebilir zihinsel engelli çocukların uyumsal davranışlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırcaali-ftar, G. (1992a). Özel eğitimde kayna tırma. *Eğitim ve Bilim*, 16, 45-50
- Kırcaali-ftar, G. (1992b). Kayna tırma becerileri öz-de erlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 119-129
- Kırcaali-ftar, G. (1997). Özel eğitimde kayna tırma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 45-49
- Kırcaali-ftar, G. (1998a). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim. S. Eripek (der.), *Özel eğitim içinde*, 1-14. Eski ehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kırcaali-ftar, G. (1998b). Kayna tırma ve destek hizmetleri. S. Eripek (der.), *Özel eğitim içinde*, 17-26. Eski ehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kız, T. (2001). *Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumların İncelenmesi*. Ankara: T.C. Ba bakanlık Özürlüler dairesi Ba kanlığı Yayınları.
- Küçükler, S. ve KanıkRichter, N. (1994). Normal çocu a sahip anne babaların özürlü çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 13-19
- Lewis, R. B. ve Doorlag, H. D. (1999). *Teaching special students in general education classrooms*. New Jersey: Prentice Hall.
- Metin, N. (1999). Engelli çocu a sahip ailelerin kayna tırma programlarına yakla ımı ve katılımı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 28-33
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. Yayınlandı ı Resmi Gazete tarih ve sayısı: 06.06.1997, 23011.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Yayınlandı ı Resmi Gazete tarih ve sayısı: 31.05.2006, 26184
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu*. Yayınlandı ı Resmi Gazete tarih ve sayısı: 15.10.1983, 18192
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Okulları Çerçeve Yönetmeliği*. Yayınlandı ı Resmi Gazete tarih ve sayısı: 22.07.2005, 25883
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danış ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü (2010a). *Okullarımızda neden niçin nasıl kaynaştırma. Yönetici, öğretmen ve aile kılavuzu*. 03.01.2011, <http://orgm.meb.gov.tr/duyurular/kaynastirma.pdf>.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danış ma Hizmetleri Genel Müdürlü ü (2010b). *2009-2010 yılı özel eğitim kurum ve öğrenci sayıları*. 03.11.2011, http://orgm.meb.gov.tr/Istatistikler/2009-2010_GENEL_SONUC.pdf.
- Özürlüler Hakkında Kanun (Kanun no: 5378)*. Yayınlandı ı Resmi Gazete tarih ve sayısı: 07.07.2005, 25868
- Pınar-Sazak, E. ve Yıkın , A. (2004). *İlkokul müdürlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Salend, S. J. (2001). *Creating inclusive classrooms. Effective and reflective practices*. New Jersey: Prentice Hall.
- Sart, H., Ala, H., Yazlık, Ö., Yılmaz, F. (2004). *Türkiye kaynaştırma eğitiminde nerede? : Eğitimciye öneriler*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuş rapor: 20.10.2010, <http://www.pegema.net/dosya/dokuman/77983222.pdf>.

- Sezgin, Y. (2009). *Açılış konuşması*. 19. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde yapılan sunum, Marmaris.
- Stojik, T. (der.). (2009). *A guide for advancing inclusive education practice*. Belgrade: Dosije Studio.
- Sucuo lu, B. (1996). Kayna tırma programlarında anne baba katılımı. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 25-43.
- Sucuo lu, B. (2004). Türkiye'de kayna tırma uygulamaları: Yayınlar/ara tımlar (1980-2005). *Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 15-23.
- Sucuo lu, B. ve Özokçu, O. (2004). *Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmu bildiri, Bolu.
- Sucuo lu, B. ve Kargın, T. (2008). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Mbrpa Kültür Yayınları.
- ahbaz, Ü. (1997). *Öğretmenlerin özürü çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırılmaya ilişkin tutumların değişmesinde etkililiği*. Yayınlanmamı yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ahbaz, Ü. (2004). *Kaynaştırma sınıflarına devam eden zihin engelli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin belirlenmesi*. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmu bildiri, Eskişehir.
- Tıra , Z. (2000). *Ayrıştırma ve kaynaştırma eğitimindeki zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin uyum ve akademik beceriler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamı yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Temir, D. (2002). *Çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden ailelerin sorunları ve beklentileri*. Yayınlanmamı yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüfekçio lu, Ü. (1997). *İtme engelli çocukların okul öncesi dönemde kayna tırma ortamında eğitimleri*. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 58-61.
- TÜ K (Türkiye İstatistik Kurumu) (2009). *Türkiye özürüleri araştırması 2002*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- TÜ K (Türkiye İstatistik Kurumu) (2010). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi nüfus sonuçları 2010*. 28.01.11, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>.
- Uysal, A. (2003). Kayna tırma uygulaması yapan öğretmenlerin kayna tırmaya ilişkin görüşleri. A. Konrot, (der.), *13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi bildirileri: Özel eğitimden yansımalar* içinde, 121-135. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yıkın , A., ahbaz, Ü. ve Peker, S. (1997). *Hizmet içi eğitim programlarının öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi*. 7. Ulusal Özel Eğitim Günleri'nde sunulmu bildiri, Eskişehir.
- Yıkın , A., ahbaz, Ü. ve Peker, S. (1998). *Özel eğitim danışmanlığı ve özel eğitim dersinin öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmu bildiri, Edirne.
- Ysseldyke, J. E., Algozzine, B. ve Thurlow, M. L. (2000). *Critical issues in special education*. Boston: Houghton Mifflin.
- Wölery, M. ve Wilbers, J. S. (1994). *Including children with special needs in early childhood programs*. Washington DC: National Association for the Education of Young Children.

TOHUM OTİZM VAKFI
Cumhuriyet Mahallesi
Abide-i Hürriyet Caddesi
39. İli 34380 - İstanbul
www.tohumotizm.org.tr

SABANCI ÜNİVERSİTESİ
Karaköy - İletişim Merkezi
Bankalar Caddesi 2. Kat 5
Karaköy 34420 - İstanbul
www.erg.sabanciuniv.edu

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR